چون اُلُلن آن زبر بالف خوانده میشود وهرجا که زیر بخری آید چون بِهٖ وفیہٖ آن زیر بیا خوانده میشود وهرجا که پیش مقلوب آید چون عَلَیۡهُ آن پیش بواو خوانده میشود

قاعده:- هرگاه دو حرف از یک جنس بهم آیند واول آن ساکن باشد آن حرف ساکن در هم جنس خود که متحرک است مدغم میشود چون بَل لَعَنَهُمُ اللّٰهُ

قاعده هرجا که در پس لام ساکن حرف را آید آن لام در را مدغم میشود چون قُلۡ رَّبِّ اِنِّیۡ اَعُوۡذُبِکَ وقُلۡ رَّبِّ زِدۡنِیۡ عِلۡمًا الا در سوره تطفیف که آنجا بفک ادغام کَلَّا بَلۡ رَانَ خوانده می شود **قاعده** هرجا که التقائے ساکنین شود ساکن اول متحرک بکسره می شود چون قُلِ اللّٰهُمَّ وذَرِالَّذِیۡنَ

فائده:- دو لفظ مبارک الله در تمام قرآن مجید یکجا بهم جمع شده وآن در سوره انعام در آیه لن نؤمن حتی نوتی مثل ما اوتی رسل الله ط الله اعلم حیث یجعل رسالته ودعا درمیان جلالتین مستجاب است قاری را باید که آنجا بگوید اللهم انی اسئلک المغفرة. **انتباه**- هرچه درین رساله نوشته شده از ادائے حروف در مخارج خود وغنه واخفا وغنه مع ادغام وادغام بغیر غنه وشد ومد وتخفیف وترخیم وقلقله واوقاف وغیره فهمیدن آن وعمل آوردن قواعد جمله از فهمانیدن استاد میشود که تردید الصوت فی الفم والحلق والخیشوم را تصویر بتحریر نتوان بیان نمود پس کسے که بخواهد که قرآن مجید را صحیح بخواند لازم است که چند وقت از استاد قابل تعلیم این نعمت وحصولِ این سعادت بکند والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم وصلی الله تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آله وصحبه وسلم۔ انتهیٰ۔

فائده:- بعضی فضلای عصر درین زمان مخرج ضاد را مشابه بظا میخوانند بلکه بعضی متشددان صریحاً زا یا ظا می خوانند واین غلط صریح است گناه عظیم است و

فائدهٔ جمال القرآن

تحریف قرآن است چراکہ قرآن بلغت عربی نازل شدہ وضاد را ذا خواندن اصطلاح
عجمیان است کہ بجائی قاضی وراضی قاذی ورازی میخوانند تمام علمائے فقہ و
علمائے تجوید وعلمائے لغت تصریح کردہ اند کہ ضاد را بظا مشابہ کردن نباید بلکہ
خوبطور تمیز کردن باید بحیث یفرق منہ الظاء۔ عمداً چنیں خواندن مفسد نماز
است وامامت آن صحیح نمی شود الا کسی کہ صاحب عذر باشد وضاد را از مخرج خود ادا کردہ
نمی تواند بے اختیار از وشابہ بظا میشود حکم معذور علیحدہ است قیاس دیگران بران نباید
کرد۔ اصحاب عذر را لازم است کہ در تصحیح مخرج کوشش نمایند وزبانِ خود را برادای
مخرج صحیح بگردانند مگر این ظالمان صاحب عذر نیستند قصداً وعمداً چنیں می کنند و
کوشش می کنند کہ مشابہت بظا پیدا شود۔ تمام قاریان مصر وشام وحرمین الشریفین
ہم از علماء وہم از عوام ضاد را ضاد میخوانند نہ زا وظا وقرأت قرآن از قرون سابقہ تا ایں
ایں زمان متوارث ومتواتر بمایان رسیدہ است مخالفت آن کردن خلاف عقل و
نقل وخلاف روایت ودرایت است وخلاف تصریح علمائے قرأت پس نمیدانم
کہ این طائفہ را چہ چیز بر این مخالفت آمادہ کردہ است۔ تحقیق ایں مسئلہ در دیگر کتب
فقہ وتجوید باید جست دریںجا مکتوب ہدایت اسلوب حضرت ایشان دریں بارہ نقل
می کردہ شود کہ بطرف مولوی صاحب حاجی غلام صدیق جونائی والہ نوشتہ اند وھو ہذا۔

باقی مسئلہ ضاد مولوی عبد الکریم از فقیر ہم پرسیدہ بود اورا نوشتم کہ مخرج و
صوت ضاد مخالف مخرج وصوت ظا است اگر کسی ضاد را بظا خواند غلط فاحش
است کہ در بعضی مواد قرآنی موجب فساد نماز میشود اگر کسی ویضل اللہ الظالمین
را ویظل اللہ الظالمین خواند یا من یظلله فماله من هاد خواند
نمازش فاسد خواہد شد ونوشتم کہ اورا ضاد از رسائل تجوید نتوان آموخت بلکہ
از تلقی فم استادی توان آموخت فقیر از قاریان قندہار در اوائل تعلیم قرآن مجید آنچہ

ادا حرف ضاد از استاد آموخته بود بعد ازان تقریباً پنج سال از قرا حرمین شریفین سماع نمود بحمد اللہ تعالیٰ بعینہٖ ہمان تعلیم اولین بوده۔ صاحب قصیده همزیه در فصاحت حضور اقدس صلے اللہ علیہ وسلم میگوید :-

فاز منه افصح امرائی نطق الضاد

بحیث تفر منه الظاء -

پس اگر ضاد و ظا قریب الصوت می بودند فرار ظا چه معنی داشت ونوشتم که قرا حرمین الشریفین بالتوارث ہمیں حرف را از فم مبارک رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گرفته الی یومنا هذا ضاد را بصوت ضاد میخوانند و با حرف ظا ہیچ مشابہت ومشاکلت در صورت نمی دهند و ہمچنین ضاد را بدال مهمله خواندن نیز غلط فاحش است بلکه بفکر فقیر فرقی که درمیان صاد و سین و ضاد است زیاده ازان فرق است درمیان ضاد و دال و ظا۔ ودر ہند قاریان و حافظان مدرسه فرقانیه لکهنؤ که تقریباً چارصد حافظ آنجا تعلیم قرأت میکنند و از استادان عرب تجوید می آموزند اکثرش بر موقع عرس مبارک حضرت مجدد قدس سره می آیند ومیخوانند نهایت خوب می خوانند ضاد را بمخرج وصوت ضاد میخوانند بحیث تفر منه الظاء۔ مگر این فتنه نیز ابتدا از غیر مقلدین پیدا شده است ورهزنی ساده لوحان به تبدیل این حرف می کنند۔ قاضی عبد الرحمن صاحب پانی پتی که در زمانه خود رئیس القرا ہند مخاطب شدند و عمر شریفش قریب بصد سال رسیده بود فقیر بملاقات اشان رسیده بود یک رساله از تصنیف خود بفقیر در تحقیق حرف ضاد عنایت کرده بودند در کتب خانه درگاه موجود است دران نیز ثابت کرده است که ضاد را کسی بمخرج ظا نخواند و نخ موجب فساد قرارت است۔ واللہ تعالیٰ اعلم۔

۲ ماه جمادی الاول ۱۳۴۹ھ　-　العبد الفقیر محمد حسن عفی عنه ادکوئٹہ

ونیز مولوی صاحب یک دیگر مکتوب در تحقیق این مسئلہ بعربی نوشتہ اند کہ نزد
مولوی صاحب موصوف موجود است و رینجا بنقل کردن آن ضرورت نیست
ع درخانہ اگر کس است یک حرف بس است - فائدہ :- حضرت ایشان در
ادائے مخارج حروف تصنع وتکلف نمی نمودند صحیح صحیح وروان روان میخواندند۔
بعضی مردمان کہ در شدّ و مدّ حروف حلقی از حد زیادہ مبالغہ میکنند قرآن شریف
را از سلاست وطلاقت بسرحد ثقل وصعوبت میرسانند ہم شرعاً ممنوع است.
وہم طبعاً ناخوش ونامطبوع تغنی آنقدر کہ طبعی وفطری است محمود است وزیادہ
برقواعد موسیقی زیروبم کردن وترنم نمودن چنانچہ بعضی مصاریہ میکنند ودستہا برگوش
داشتہ چشمہا اسرخ ورگہائے گلو را منتفخ میگردانند در شریعت گناہ است و
ناروا - وتحقیق این مسئلہ شیخ علی قاری ودیگر علما بتفصیل کردہ اند۔

من شاء فلینظر فی محلہ

فصل در بیان کتب خانہ حضرت ایشان

حضرت ایشان تبیع آباد اجداو باکتابہا وکتب خانہ شغف کلی داشتند وآن را
بہترین متاع دار دنیا میدانستند چنانچہ حضرات کلان عاشق کتابہا بودند ودر
سفر وحضر وخوف وخطر صندوقہائے آنرا از خود جدائی کردند وکتب خانہ عجائب
وغرائب روزگار از ہر فن واز ہر علم جمع کردہ بودند ہمچنین حضرت ایشان ہم شوق عظیم
ورغبت بے نہایت بجمع کتابہا ومطالعہ آن داشتند

فقلت خزائن قال لا بل وراثۃ ؎ .

توارثنی من والد بعد والد

در کتب خانہ حضرت کلان جد فقیر بعضی کتابہائے نادرہ کہ در دنیا مثل آن موجود نباشد

موجود بودند و اکثر کتابهای درسی که امروز و چھاپ علی العموم شائع شده اند چون ہدایہ و شرح وقایہ و کافیہ و شرح ملا و مثل ذلک پیش حضرت ایشان قلمی مصحح و محشی بحواشی مفیدہ از آبا و اجداد رسیدہ بودند از یک یک کتاب دو دو سہ بلکہ بعضی چهار پنج نسخہ ہم موجود بود مگر بعد از رحلت حضرت کلاں قدس سرہٗ آن کتابہا درمیان دو برادران تقسیم شدند نصف آن بحضرت قبلہ گاہی و نصف آن بحضرت عموی صاحب رسید. کاشکی اگر آن کتب خانہ یکجا باقی می ماند از نوادر روزگار می بود۔

بعد ازان حضرت قبلہ گاہی در عرصۂ پنجاہ سال بسیاری از کتابہای قلمی و مطبوعہ مصر وغیرہ ذخیرہ معتد بہا بدست آوردہ داخل کتب خانہ خود کردند بعضی کتابہای قلمی کہ از مریدان و مخلصان بطریق ہبہ میسر شد ازان بسیار محظوظ میشدند و در کتب خانہ خود محفوظ میداشتند۔

در ٹنڈہ سائیں داد برائے کتابہا یک "غرفہ" "بالاخانہ" طیار کردہ بودند و کتابہائے ہر فن را علحدہ در الماری ہائے متعددہ ترتیب وار ورشتہ و نام ہر کتاب بر پشت آن می نوشتند۔ تا عند الحاجت در برآوردن کتاب و باز داشتن آن تکلیف و سرگردانی نشود و باین تدبیر کتابہای قلمی از آفت ارضہ یعنی دیوک سلامت ماندند۔ مگر باز آفتی دیگر در کتابہا پیدا شد یعنی اندرون کتابہا کرم سفید مخملی پیدا گردید و کتابہا را خصوصاً قلمی کتابہا رگہ یا اوراق سادہ دست ساز نوشتہ میشوند و کہنہ گردیدہ بودند بسیار نقصان میرسانید بعلاجہای معمولی از انداختن چونہ و برگہائے نم فائدہ نمی شد آخر ناچار شدہ تمام کتب قلمی را از ٹنڈہ سائیں داد برداشتہ بکوٹہ بردند چرا کہ در آب و ہوای کوٹہ این آفت پیدا نمی شود. پس حالا اکثر کتابہای قلمی در کوٹہ و چھاپی در ٹنڈہ ہستند و در کوٹہ ہم برائے کتابہا بالاخانہ خلاصہ تعمیر کردہ کتابہا را

درطاقچہ بانگاہ داشتند وعجب آنکہ درواقعہ زلزلہ آن بالاخانہ از انہدام سلامت ماند وکتابہا را ہیچ نقصانے نرسید باآنکہ دیگر عمارات پختہ ومشیدہ درجنب آن ہمہ افتادہ زمین دوز شدند۔

حضرت ایشان ازین معنی خیلے دلشاد بودند ومیگفتند الحمد للہ تعالیٰ کہ کتابہائے ما سلامت ماندند گو کہ دیگر اسباب ما بسیاری تلف شد۔

حضرت ایشان کتابہائے خود را بر اولاد ذکور خود وقف کردند وچون دیگر اموال واملاک تقسیم نکردند ودر وصیت نامہ نوشتند کہ کتابہا تقسیم نشوند ہر کسی را از اولادِ من کتابی درکار شود بر دارد وباز در کتب خانہ برجائے خود بدارد کسی را بطریق ہبہ ندہند وبیع وشرائی آن نکنند۔ چنانچہ تا حال کتب خانہ برجائے خود محفوظ است وفہرست کتابہائے موجودہ در کتب خانہ حضرت ایشان خود قلمی نمودہ اند۔ کتاب ہائے ہر فن در باب علحٰدہ درج کردہ نام مؤلف کتاب وتعداد اجزائے آن وآنکہ قلمی است یا چھاپی واز کدام مطبع شائع شدہ مفصل نوشتہ اند بعضی کتابہا این قدر ضخیم اند کہ یک کس بمشکل برداشتہ تواند۔ ودر دہ دوازدہ مجلد فقط یک کتاب می آید مثلاً تفسیر درمنثور در شش جلد تفسیر روح البیان در چہار جلد ضخیم تفسیر طبری در سی جزو در ہشت مجلد فتح الباری سی جزو در شش مجلد کلان عینی شرح صحیح بخاری در یازدہ جلد ردالمختار مع تکملہ در ہفت جلد فتح القدیر بتقطیع کلان در چہار جلد عظیم زیلعی شرح کنز در شش جلد مبسوط امام سرخسی در سی جزو دہ مجلد اکسیر اعظم ومحیط اعظم ہر یک در چہار جلد ضخیم فتوحات مکیہ در ہشت جلد۔ شرح احیاء العلوم الزبیدی در دہ جلد ضخیم اغانی ابو الفرج اصفہانی بیست جزو در دہ جلد۔ زرقانی شرح مواہب در جلد۔

ذکر بعضی کتب نادرہ و نفیسہ کہ در کتب خانہ موجود اند

حمائل شریف خوشخط مطلا و بدستخط شیخ علی قاری کہ در سنہ ۹۵۵ھ در حرم محترم مکی تحریر شدہ۔

قرآن شریف قلمی خوشخط مطلا حجم کلان کہ در سنہ ۶۰۰ھ در محروسہ بغداد قلمی شدہ تبرک بی بی صاحبہ کلان کہ آنرا بایں فقیر راقم الحروف بطریق ہبہ عنایت فرمودند در صحت و خوشخطی و قدامت مثل این تحفہ در دنیا یافتن مشکل است نزد این فقیر موجود است

مجموعہ دلائل الخیرات و حزب الاعظم بدستخط مخدوم محمد ہاشم ٹھٹوی مع دیگر وظائف و قصائد قلمی۔

حصن الحصین قلمی خوشخط مطلا و مذہب بغایت نفیس و مکلف کہ حضرت ایشان را از میر امام بخش خان تالپر ہدیۃً رسیدہ۔

تفسیر تاویلات کاشی قلمی کہ در بغداد شریف تاریخ ۲۰ شوال ۸۶۶ھ در تحریر آمدہ۔

تفسیر غریب القرآن قلمی۔ تفسیر یعقوب چرخی دو پارہ آخیر قلمی و خوشخط۔

حاشیۂ کشاف از میر سید شریف قلمی نادر الوجود۔

تفسیر وسیط از امام غزالی قلمی خوشخط بحجم کبیر و تقطیع کلان۔

لمعات شرح مشکوٰۃ از شیخ عبد الحق محدث دہلوی نصف اول قلمی۔

نہایۃ فی غریب الحدیث والاثر از ابن الاثیر قلمی خوشخط مطلا۔

حاشیہ میر سید شریف علی المشکوٰۃ قلمی خوشخط نادر الوجود۔

جنت النعیم فی فضائل القرآن العظیم از تالیفات محمد ہاشم ٹھٹوی قلمی

شرح شمائل کبیر از تصانیف شیخ علی قاری قلمی خوشخط سن تصنیف ۱۰۰۸ و سن تحریر ۱۱۱۷ھ۔

منهج العمال انتخاب کنز العمال از مخدوم محمد جعفر بوبکانی قلمی نادر الوجود
حلیۃ الاولیاء فی طبقات الاصفیا للاصفہانی قلمی یک جلد ضخیم۔
عنایہ شرح ہدایہ قلمی خوشخط جلد اول وثانی وثالث دریک جلد ضخیم وتقطیع کلاں۔
کفایہ شرح ہدایہ نصف اخیر قلمی۔ فتاوی تاتارخانیہ تاکتاب الزکوٰۃ قلمی
بیاض مخدوم محمد ہاشم تتوی در دو جلد۔ حاشیہ حضرت علوی علی شرح الوقایہ قلمی بخط مصنف
اتحاف الاکابر بمرویات الشیخ عبد القادر تالیف مخدوم محمد ہاشم کتابی
است عجیب کہ دران سلسلہ اسانید کتب درسیہ معنعن از استاد خود تا مؤلف
رسانیدہ کہ وکذلک از علم فقہ وحدیث وتفسیر وغیرآن واجازت نامہ اوراد وقصائد
وطرق تصوف وسلوک تامشائخ عظام جمع کردہ وداد تبحر وکمال دادہ۔
فاکہۃ البستان قلمی ایضاً تالیف مخدوم محمد ہاشم مذکور علیہ الرحمۃ۔
فتاوی قنیہ قلمی خوشخط۔ المسلک المتقسط شرح مناسک شیخ رحمۃ اللہ
للشیخ علی قاری قلمی خوشخط۔
العصریہ تالیف شیخ رحمۃ اللہ ہندی مہاجر مکی در تائید مذہب حنفی کہ وقت
عصر بعد المثلین است۔ قلمی۔
فتوح الحرمین فارسی منظوم از مولوی جامی قلمی خوشخط مع نقشہائے ماٰثر شریفہ
مجموعہ فقہ قلمی مشتمل بر بیست وشش رسالہ متفرقہ ونادرہ
مجموعہ بیست وہفت رسالہ مخدوم عبد الواحد سیوستانی بیاض فقہ مخدوم
عبد الواحد سیوستانی در چہار جلد ہر دو کمیاب۔ معارف العلوم فی تعریف
العلوم المتداولہ واحکامہا ومرجع اہل الحیاۃ عند ذکر اہل الممات
کلاہما للشیخ محمد خلیل قلمی نادر الوجود۔ فتح المنان فی اثبات مذہب النعمان
للشیخ عبد الحق محدث دہلوی در تائید مذہب احناف بآیات واحادیث صحیحہ

الروایات قلمی۔ شرحی القانون یعنی در شرح بر قانون شیخ الرئیس از حکیم آملی و حکیم علی جیلانی چھاپ ہند مگر نادر الوجود۔ قاموس اللغۃ للفیروزآبادی قلمی خوشخط مطلا دریک جلد ضخیم۔ صحاح للجوہری قلمی نصف ثانی نبراس شرح شرح عقائد از مولنا عبد العزیز ملتانی قلمی حالا چھاپ شدہ۔ شرح الامالی للشیخ علی القاری قلمی۔ مثنوی شریف قلمی خوشخط مطلا ہر شش دفتر دریک جلد تبرک از وظیفہ حضرت خواجہ قندہار والہ۔ کلیات مرزا صائب قلمی خوشخط مطلا نسخہ عمدہ دریک جلد شاہنامہ فردوسی قلمی مطلا و مکلف و مصور از میر امام بخش ٹالپر متخف شدہ۔ طبقات واقدی قلمی یکجلد ضخیم بخط عرب از جزو دوم شروع شدہ۔

مجموعہ رسائل امام سیوطی اکثر در علم تاریخ بخط عرب مشتمل بر ۱۵ رسائل نادرہ۔

تاریخ الخلفاء سیوطی قلمی۔

نفائس الفنون تصنیف محمد بن محمود آملی کہ دران از ہر علم و فن قدری اصول و قواعد نوشتہ زیادہ از صد علم درین کتاب جمع کردہ قلمی خوشخط نادر الوجود در آخر قدری ناقص یکجلد کلاں۔

ومطلع العلوم حکیم مولوی واجد علی خان لکھنوی برہمیں طرز چھاپ شدہ شائع شدہ است الفیہ ابن مالک قلمی خوشخط محشی۔ عبد الغفور حاشیہ شرح ملا۔

مغنی اللبیب ابن ہشام نحوی قلمی خوشخط کامل۔ غایۃ التحقیق شرح کافیہ قلمی۔ ترکیب الکافیہ قلمی۔ الہامیہ شرح شافیہ قلمی۔ شرح شرح مائۃ قلمی۔ سعدیہ شرح زنجانی قلمی۔ مجموعہ رسائل نحو قلمی۔ زنجانی و مراح قلمی۔ مصباح در علم نحو قلمی۔ قطبی شرح شمسیہ قلمی خوشخط و عماد حاشیہ قطبی مولنا عماد الدین بن یحیی الفارسی ہر دو قلمی در یکجلد۔ مطول در علم معانی و بیان و بدیع از سعد الدین تفتازانی قلمی۔ چلپی علی المطول قلمی۔ حاشیہ مختصر معانی للبنزدوی قلمی۔

حاشیہ ہدایۃ الحکمۃ للشیخ محمد نصیر البھکری قلمی۔ مکتوبات شریف حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی کامل ہر سہ دفتر در سہ جلد قلمی خوشخط۔ ایضاً جلد اول برسم خط عربی خوشخط جلد اول۔ ایضاً نسخہ دیگر قلمی کامل۔ مکتوبات سعیدی یعنی مکاتیب حضرت خواجہ محمد سعید فرزند اکبر حضرت امام ربانی قدس سرہٗ از کتب خانہ مشائخ نواری نقل شدہ نادر الوجود است و انہار اربعہ ایضاً از حضرت محمد سعید مذکور کہ دران بیان سلوک ہر چہار طریقہ علی الخصوص طریقہ نقشبندیہ سبقاً سبقاً از اول تا آخر بتفصیل ذکر کردہ بدستخط حضرت قبلہ گاہی قدس سرہٗ۔ روضۃ القیومیۃ فارسی قلمی در حالات و کرامات حضرات مجددیہ۔ حضرات القدس للشیخ بدرالدین السرہندی در احوال اکابر نقشبندیہ تا حضرت مجدد و اولاد و خلفای او۔ زبدۃ المقامات ایضاً در حالات حضرت مجدد از شیخ محمد ہاشم کشمی قلمی۔ ینابیع الحیوۃ الابدیہ فی طریق الطلاب النقشبندیہ از تصانیف شیخ ابوالحسن واہی سندھی ہر سہ جلد در یک مجلد ضخیم کتابی است عجیب در سلوک و آداب و معاملات و تحقیقات شریعت و طریقت۔ کشف الغطاء از حضرت شیخ محمد فرخ ابن حضرت خواجہ محمد سعید در دفع اعتراضات معترضین بر مکتوبات شریف و بہجۃ النظار فی براءۃ الابرار از تصانیف حضرت مخدوم محمد معین تتوی سندھی کہ آنہم در دفع اعتراضات مخدوم محمد ہاشم تتوی بر مکتوبات شریف و جواب دیگر معترضین است قلمی فصل الخطاب از تصانیف حضرت خواجہ محمد پارسا خلیفہ حضرت شاہ نقشبند قلمی خوشخط مناقب مخدومین معظمین یعنی مخدوم ابراہیم تتوی خلیفہ احمد خان نظامانی از تالیف میاں محمد امین سندھی قلمی۔ مجموعہ رسائل حضرت مجدد الف ثانی کہ مشتمل بر پنج رسالہ مولفہ حضرت ایشان است مثلاً مبدا و معاد و رسالہ ردّ روافض و شرح رباعیات خواجہ بزرگ و رسالہ

وحدة الوجود وغیرہا ہمہ دریک جلد قلمی۔ الٰہی نامہ حضرت شیخ الاسلام عبداللہ انصاری قلمی خوشخط بخط ملا عبدالحکیم بہاگی۔ چہار چمن نظماً و نثراً از تصانیف حضرت خواجہ عبدالاحد مشہور بحضرت وحدت۔ مکتوبات معصومی ہر سہ جلد کہ ثانی و ثالث در یک جلد است در دو جلد۔ مکتوبات شریف حضرت خواجہ بیرنگ قدس سرہ قلمی یکجلد در میانہ۔ انیس المریدین از تالیفات حضرت قبلہ گاہی قدس سرہ بخط حضرت ایشان۔ پنج گنج یعنی سفرنامہ عربستان قلمی بدستخط حضرت ایشان۔

زاد المتقین از تصانیف شیخ عبدالحق دہلوی در احوال شیخ عبدالوہاب متقی و شیخ علی متقی کتابی است نادر الوجود قلمی خوشخط یک جلد در میانہ۔ اخبار الاخیار ایضاً از تصنیف محدث دہلوی احوال مشائخ خراسان و ہندوستان قلمی خوشخط۔ مناقب العارفین احوال مولانا جلال الدین رومی قدس سرہ قلمی خوشخط۔ حل الرموز للشیخ العارف عزالدین بن عبدالسلام و شرح حکم لابن عباد النفزی ہر دو در یکجلد قلمی بخط آخوند امید علی ہالائی۔ شرح لمعات عراقی از شیخ ابراہیم ہمدانی فارسی قلمی خوشخط۔ شرح مثنوی شریف از میاں فقیراللہ صاحب شکارپوری رائے دفتر دوم قلمی خوشخط یک مجلد ضخیم۔ عوارف المعارف للشیخ ابی حفص السہروردی مع الذریعہ الی مکارم الشریعہ للراغب الاصفہانی ہر دو قلمی بخط عرب مطلا در یکجلد ضخیم۔ مجموعہ رسائل مخدوم محمد معین تتوی مع دیگر رسائل تصوف و سلوک مشتمل بر ۱۷ رسالہ قلمی در یکجلد ضخیم۔ ایضاً مجموعہ رسائل سلوک و اخلاق و عقائد و فقہ مشتمل بر ۵۰ رسالہ۔ جذب القلوب الیٰ دیار المحبوب قلمی۔ احیاء علوم الدین للامام حجۃ الاسلام غزالی ربع اول و ثانی قلمی مصحح بخط حضرت قندہاروالہ در یکجلد۔ ایضاً ربع اول و ثانی بخط آخوند امید علی ہالائی در دو جلد ایضاً ربع ثانی و ثالث قلمی خوشخط مطلا در یکجلد ایضاً ربع رابع در یک جلد ایضاً

چھاپ مصری کامل۔ الترغیب والترهیب للامام المنذری بخط آخوند امید علی بالائی در دو جلد۔ اخلاق المحسنین قلمی خوشخط بخط ایرانی مطلا۔ ایضا نسخهٔ دیگر قلمی بخط ساده۔ شرح منازل السائرین متن از شیخ الاسلام هروی و شرح آن از شیخ رکن الدین شیرازی قلمی۔ شرح اسماء الرسول از تصانیف مخدوم محمد ہاشم تتوی کتابی است عجیب و غریب که دران تقریباً یک ہزار اسماء آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام بہ تتبع کثیر جمع کرده و شرح آن نموده قلمی در یکجلد درمیانه۔ تنبیہ المغترین للامام الشعرانی قلمی۔ شرح الصدور فی احوال الموتیٰ والقبور للامام السیوطی قلمی خوشخط۔ وغیر ذلک مما یطول ذکره۔

مضمون علمی در رد زنادقه و ملحدین

این یک مضمون علمی نوشتهٔ حضرت ایشان که بر سر ورق کتاب شرح الصدور قلمی یافته شد درین جا نقل کرده میشود تا از ضیاع محفوظ ماند۔ وهو هذا۔

بسم الله الرحمن الرحیم

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب اما بعد قال بعض اصدقائی قد وقع لی مناظرة مع زندیق ملحد فقال ما الدلیل علی ان القرآن منزل من رب العالمین علی النبی صلی الله تعالیٰ علیه وسلم فقلت الله عز وجل یشهد به فقال من یقول ان الله یشهد به قلت القرآن قال شهادة القرآن لنفسه غیر معتبرة قلت الرسول قال قول المدعی غیر معتبر فی الشرع قلت النبی صلی الله تعالیٰ علیه وسلم هو الصادق المصدوق ما ینطق بالهویٰ ان هو الا وحی یوحیٰ قال ثبوت القرآن بالقرآن غیر جائز

قلت تحدی النبی صلی اللہ تعالیٰ علیه وسلم بالقرآن فعجز بلغاء العرب
بان یأتوا بسورة من مثله مع انه صلی اللہ تعالیٰ علیه وسلم کان امیاً
فان لم یکن من عند اللہ تعالیٰ لاتوا به ولو کان مثل اقصر سورة من
القرآن فعجزهم عن الاتیان بمثله دلیل علی انه منزل من اللہ تعالیٰ
فبھت الذی کفر. فان قیل ما الدلیل علی وحدانیته تعالیٰ قلت لو کان
فیھما الھة الا اللہ لفسدتا فان قیل یمکن الاتفاق بینھما قلت الاتفاق
بینھما ضروری ام اختیاری فان کان ضروریا صارا مجبورین والٰه
العالم لا یمکن ان یکون مجبوراً وان کان الاتفاق اختیاریاً فالمختار لا
یلزم علیه ان یتفق مع الاخر والثانی ان کل واحد منھما مستقل
فی ارادته او غیر مستقل فان کان مستقلاً فما الحاجة الیٰ شریکه و
ان لم یکن مستقلاً صار محتاجاً ولا یمکن ان یکون الٰه العالم محتاجاً.
والثالث ان فرض الٰھین فلا بد ان یکونا خالقین او مخلوقین او احدھما
خالق والاخر مخلوق فان کانا مخلوقین لابد لھما من خالق اخر وھلم جراً
وان کان احدھما خالق والثانی مخلوق فالخالق ھو اللہ تعالیٰ والمخلوق لا یصلح
ان یکون خالقاً لو ان کانا خالقین فالمتقدم منھما ھو الخالق للثانی فصار
مخلوقاً وان تساویا فی التقدم فتخلیقھما للخلق اختیاری ام ضروری
والثانی باطل لانه علامة الاحتیاج وان کان اختیاریاً فکل واحد
منھما مستقل فی الاختیار ام محتاج فان کان محتاجاً لا یصلح ان یکون
الٰھا وان لم یکونا محتاجین وکل واحد منھما مستقل فی الاختیار
فما الحاجة الی الثانی وھکذا الحال فی العلم والقدرة والتکوین والترزیق
فان قلت یمکن ان یتفقا علی ان احدھما الٰه السمٰوٰت والاخر الٰه الارضین

قلت الارض بالنسبة الی السماء کبیتٍ واحدٍ بالنسبة الی البلد فما
تساویا فی الخلق والحکومة مع ان الارض محتاجة الی السماء فی الانبات
الی الامطار وحرارة الشمس وغیرهما فصار اله الارض محتاجاً
الی اله السماء ومحال ان یکون الاله محتاجاً. الرابع فرضنا ولو بفرض
المحال ان الالهین اتفقا علی الایجاد والفناء وتدبیر السموات وما
فوقها والارضین وما تحتها وتساویا فی الوجود والوجوب وجمیع
اوصاف الکمال فانت تعبد ایّ اله منهما. فایّ الهٍ اخترته فذلک
ترجیح بلا مرجح ومن امرک منهما بعبادته وما اسمائهما وای
نسبة بینهما. الخامس ان جاز ان یکونا الهین متفقین جاز ان
تکون الالهة ثلثة او اربعة او خمسة الی ما لا یتناهی من العدد فما
دلیلک فی الحصر فی الاثنین فما جوابک فی الحصر فی الاثنین فکذلک
جوابنا فی الحصر فی الواحد الغنی الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم
یکن له کفواً احد. السادس ان امکن الاتفاق بینهما کما تقول
امکن الاختلاف کذلک وفی صورة الاختلاف اما ان یکون احدهما
الغالب والثانی المغلوب فالغالب هو الله تعالی والمغلوب لا یلیق
الالوهیة واما ان یستویا فی الغالبة فاللازم ان یکون الحرب بینهما
سجالاً واذاً لفسدت السموات والارض فعدم فسادهما دلیل
علی انه لیس هناک احد یعارض الله الواحد القهار. السابع اذا
کان نظام العالم مترتبه وتقلیبه ودوران الافلاک والکواکب
ونزول الامطار وهبوب الریاح وانبات الارض الاقسام الارزاق
والاحیاء والاماتة لابد له من اله قادر حکیم علیم یقلبه کیف یشاء

ویکفی لذلك النظام اله واحد قد یجرانی ابدی فما الحاجة و
ای ضرورة الی اله اخر یشارکه فی الامور وای فتور رأیت فی
نظام العالم من اله واحد حتی احتجت الی تجویز اله اخر
شریك معه سبحانه وتعالیٰ عما یقول الظالمون علوًّا کبیرًا۔
الثامن فرضنا الهین ولو بالمحال وفرضنا تساویهما فی القدرة
والغلبة والحکمة والارادة فانت تعبد ایهما فان قلت اعبد
احدهما بلا تعین فذلك ترجیح بلا مرجح وان قلت اعبدهما
جمیعًا فکیف تقول لا اله الا الله ومن ایهما ترجوا النجاة۔
التاسع ان قلت ان هناك الهین احدهما خالق الخیر والاخر خالق
الشر کما تزعمه المجوس وسموا خالق الخیر یزدان وخالق الشر
اهرمن۔ فذلك باطل من وجوه۔ الاول انك ایهما تعبد ان
قلت اعبد اله الخیر فمن خلق فیك الشر وان قلت اعبد اله
الشر فمن خلق فیك الخیر فان قلت الخیر یخلقه الله تعالیٰ والشر
یخلقه الشیطان قلت الشیطان مخلوق والمخلوق لا یمکن ان یصیر
خالقًا وذلك باطل۔ الثانی الجنة والنار الموعودان فی الاخرة فی تصرف
ایهما یکونان۔ ان قلت ان الجنة فی تصرف اله الخیر والنار فی تصرف
اله الشر فالعبد الکاسب للخیر والشر لابد ان یقطع بنصفین نصفه
لاله الخیر فی الجنة ونصفه الاخر لاله الشر فی النار ولا یمکن اجتماع
الضدین فی مادة واحدة وذلك باطل۔ الثالث خالق الشر من خلقه
ان قلت خلقه الله تعالیٰ صار مخلوقًا والمخلوق لا یمکن ان یصیر خالقًا
وان قلت خلق نفسه للشر اقول لای سبب اختار الشر علی الخیر ان قلت

سبقه الله الخبیر اقول المسبوق مخلوق لانه موخر فی الزمان من السابق والحادث لا یمکن ان یساوی القدیم فاذا لم تساویا فی الخلق لم تساویا فی القدرة والارادة العاشر قد علم من کانت له عین البصیرة من الدلائل التسعة ان لو کان فیهما الهة الا الله تعالیٰ لفسدتا ومن کان فی هذه اعمیٰ وهو فی الاخرة اعمیٰ واضل سبیلا ولنختم المقالة بقولی لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد یحیی ویمیت بیده الخیر وهو علیٰ کل شئ قدیر۔ سبحان ربک رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین والمرجو من الاخوان ان یمن علی العبد الضعیف محمد حسن الفاروقی بدعاء المغفرة والرحمة من الله تعالیٰ۔ وکانت الکتابة فی شهر رجب سنه ۳۵۶

یک رساله در سلوک نقشبندیه وکیفیت شغل ومراقبه در لطائف خمسه از عالم خلق وعالم امر تصنیف کردهٔ حضرتِ ایشان۔

ودیگر رساله در تحقیق مسئله وحدتِ وجود ووحدتِ شهود ومعنای اصطلاحی آن وذکر دلائل فریقین وتائید مشرب حضرت مجدد وترجیح مذهب اوشان بدلائل عقلی ونقلی نوشته بودند مگر درین وقت این هر دو رساله بدست فقیر نرسیدند اگر بعد ازین پیدا شد تعریفِ آنهم کرده خواهد شد۔

شعر وشاعری۔ حضرتِ ایشان بشعر وشاعری شغفی نداشتند ومیل خاطر بشعرگوئی نمی نمودند بلکه در حق شاگردان وطالب العلمان مضر میدانستند ودر نصاب تعلیم مثنوی یوسف وزلیخا وسکندرنامه را داخل نمی فرمودند البته اشعار اساتذهٔ متقدمین را ومعانی لطیفه ولطائف شعرا را بسیار پسند می نمودند چنانچه

دریک بیاضی غزلیاتِ سعدی و جامی و صائب و حافظ که بر تتبع یک دیگر گفته اند و ردیف و قافیه یکی است انتخاب کرده نوشته بودند و از رباعیات رباعی عمر خیام را خیلے دوست داشتند و از انہم بعضی رباعی ہا که موافق مشرب و مذاق حضرتِ ایشان بود انتخاب کرده در جزوی علٰحده نوشته بودند و آنرا بذوق و شوق میخواندند و از خواندن آن رقتی پیدا می شد که بے اختیار آب از چشمہائے مبارک روان می شد و گریہ میکردند. حضرتِ ایشان اشعار را گاہی بطریقِ موسیقی و طرز ترنم نمی خواندند اگر تمثیلاً بعضی کدام بیتی میخواندند روان صحیح و صریح میخواندند شکسته و غلط و ناموزون نمی کردند.

درینجا چند نظمہائے متفرقہ و قطعہ ہائے تاریخی که حضرتِ ایشان در غایت فصاحت و سلاست گفته اند برائے یادگار درین اوراق درج نموده میشود.

در وصفِ مدینہ مطہرہ

زاوصافِ مدینہ ہرچہ گویم قطرہ اند ریاست	عفافت آنجا کفاف آنجا صلوٰۃ آنجا زکوٰۃ آنجا
خداوندا عطا کن بندہ خود را بفضلِ خود	قیام آنجا مقام آنجا حیات آنجا ممات آنجا
اگر خواہی کہ بینی جنت الماوی درین عالم	نشین در روضۂ اطہر بخواہ از حق نجات آنجا

سالے حضرتِ ایشان سخت بیمار شده بودند که امیدِ زندگانی نمانده بود. چوں قدری افاقه و تخفیف یافتند در صفت عافیت و سوال صحت این اشعار گفته اند ؎

لست ادری ما اجر فی کمال العافیه

نعمة مغبونة عند الرجال العافیه

لیس یدری کل شخص ما یقاسیها المریض

لاولا یعرف لها قدر بحال العافیه

قال صلی اللہ ربی اعطنا فی کل حین
فی حیات فی ممات من زلال العافیہ
طاعۃ الرحمٰن تفقید الزمان بھا تکن
ایہا الاخوان لاتنسوا سوال العافیہ
صرت محموما بامر اللہ فانحلت قوای۔
ذکرتنی ما نسیت العہد ھا للعافیہ
جاء قوم بعد قوم عائدین القائدین
تلمع البشریٰ بسیما البعض یا للعافیہ
قلت یا قوم اعملوا ما شئتم وانصبر الیہ
ربی الوہاب عندہ من جبال العافیہ
قلّ ھٰذا کلّ ھٰذا ملّ ھٰذا حلّ ذا[1]۔
کیف لا اشکو الی المولیٰ زوال العافیہ
ربنا اجمعنا بفضلک یا کریم المستعان
حرمۃ الطٰہٰ المرجی فی وصال العافیہ

ودر فراق و مرثیہ پسر خود محمد شریف کہ در واقعہ زلزلہ در کوئٹہ فوت شد گفتہ اند۔

بے تو اے راحت دل نعمت دنیا چکنم ۔۔۔ جان خیریں چکنم دیدہ بینا چکنم
زندگی بہر تو خوش داشتم اے راحت جان ۔۔۔ چوں تو رفتی من غمدیدہ تنہا چکنم
گر ز مخلوق بدی چارہ خود میکردم ۔۔۔ با قضا و قدر خالق یکتا چکنم
فرقت روی تو اے جان بدز خم دل است ۔۔۔ زخم ناصور بگردید مداوا چکنم
گریہ سیدن من رفتنت ای جان بودی ۔۔۔ جان و مالم بعوض وادمی اما چکنم

[1] قلّ الطاقۃ کلّ العقل ملّ القلب حل الضعف۔ منہ قدس سرہٗ۔

صبر و توفیق و رضا بخش بمن اے مولٰے	با بایمان بحرم غیر ازیں غیر تمنا چہ کنم

تاریخ وفات مرحوم حضرت خیر جان آغا کہ بر لوح مزار او نصب کردہ اند:-

شیخ عبدالقدوس حق آگاہ	کرد زیں دار بے بقا رحلت
شب پنجشنبہ چارم عاشور	روح شان شد روان سوی جنت
سالِ ترحیل او بگفت حسن	لفظ مغفور ۱۳۲۶ باسر حسرت

تاریخ انتقال مرحوم شیخ عبدالرحیم سندھی کہ بر لوح مزارِ او واقعہ قبرستان مخدوم صاحب در سرہند شریف بر شارع بسی نوشتہ نصب کردہ اند۔

شیخ عبدالرحیم خوش خصلت	حامی دین و ماحی بدعت
. . . .	بے سر آہ مرد در غربت

تاریخ تعمیر مسجد در مکان پین تعلقہ کھپرہ کہ بر خشتہائے کاشی نویسانیدہ بر پیشانی مسجد در طاق وسطانی دیوار نصب کردہ اند:-

روزِ محشر کہ جان گداز بود	اولیں پرسش از نماز بود
سالِ تاریخ ایں خجستہ بنا	گشت ظاہر ز مسجد الغربا ۱۳۴۲

مرحوم حافظ اسمٰعیل کہ خادم و پیش امام مسجد مذکور بود نقل می کرد کہ حضرت ایشان فرمودند حافظ صاحب تو ہم غریب ہستی و ایں مسجد ہم از غرباست و تاریخ آن ہم "مسجد الغرباء"

دریں جا ذکر بعضی تاریخہای نادرہ برائے ضیافت طبع ناظرین خالی از دلچسپی نیست فی الحال آنچہ یاد حاضر بود بلا تکلف عرضداشتہ میشود تاریخ وصال پنجتن پاک فی الحال آنچہ یاد حاضر بود بلا تکلف عرضداشتہ میشود

تاریخ وصال پنجتن پاک علیہم الصلوٰۃ والسلام از لفظ "یاسمن" تصور کردہ اند۔
حضور انور علیہ الصلوٰۃ والسلام یٰ - بی بی فاطمہ خاتون جنت یا حضرت علی کرم اللہ وجہہ مٰ - حضرت امام حسن رضی اللہ تعالےٰ عنہ سٰ حضرت امام حسین سید الشہداء نٰ

تاریخ تولد و وفات حضرت پیر دستگیر قدس سرہٗ۔

سنینش کامل و عاشق تولد۔ وفاتش دان تو معشوق الٰہی

تاریخ وصال حضرت مجدد قدس سرہ وارث الرسول ۱۰۳۴

تاریخ وصال حضرت خواجہ صفی اللہ کابلی مخدوم ابراہیم ملتی والا یافتہ قدس رضی اللہ عنہا

تاریخ وصال حضرت شاہ عبد القیوم جد حضرت ایشان آخوند امید علی بالائی در مصرعہ مشہورہ بلغ العلیٰ بکمالہ یافتہ و در بلاغت و براعت کمال کردہ بر رسائی فکر و رسائی طبع او آفرین باد تاریخ وصال قبلہ گاہ حضرت ایشان حضرت خواجہ عبد الرحمٰن غفرلہٗ۔ تاریخ وفات حضرت ایشان غفران لہٗ بزیادت یک الف۔ تاریخ وفات و شہادت مرزا مظہر جان جانان عاش حمیداً مات شہیداً تاریخ وفات حضرت غلام جان برادر حضرت کلان کہ در مکہ مکرمہ فوت شد شیخ عمر والد حضرت ابو الخیر دہلوی در غایت فصاحت در جملہ دعائیہ نظم کردہ است۔

کرد حضرت غلام جان وفات	نقشبندی مجددی آگاہ
روز شنبہ نہم ز ذی قعدہ	یافت جا در حریم بیت اللہ
بدعا گفت سال فوت عمر	برد اللہ قبرہ ۱۳۱۵

در سالیکہ برادرم ہاشم جان بحفظ قرآن مشرف شد حافظ ہارون گکھڑوی سنہ آن از لفظ حافظ ہاشم استخراج نمود و این از عجائب و اتفاقات نادرہ است۔

در سالیکہ ہمایون پادشاہ دہلی پدر اکبر از زینہ ہائے بام پائیش لغزیدہ افتاد و جان داد حسب حال واقعہ تاریخ آن چنین یافتند ہمایون بادشاہ از بام افتاد۔ تاریخ مردن جہانگیر بادشاہ ہندوستان از مصرع جہانگیر از جہان رفت یافتہ اند۔ در سالیکہ شاہجہان برادر خود شہریار را میل در چشم کشید آن بیچارہ تاریخ کور شدن خود خود گفتہ

ے
نرگس گلاب ار چه نتوان کشید　　کشیدند از نرگسِ من گلاب
چو پرسد کسی از تو تاریخ من　　بگو کور شد دیدۀ آفتاب

در سالیکه فقیر بکشمیر رفته بودم از طالب العلمان شنیدم که گذشته سال عدو غمیر غرقابی و قحط سالی یکجا جمع شده بودند یکے از ظریفان تاریخ این واقعه چنین نظم کرد۔

ے بدالم قحط و طوفان بلاخیز　　قلوب الخلق کالحیتان صیدٌ
پئے تاریخ میخوانند طلاب　　بجای ضرب زید عمرو قحط زیدٌ

تاریخ مسجد جامع در شهر امرتسر پنجاب که بر ناصیه دیوار آن نوشته اند۔

زہی مسجد که خیر الدین بنا کرد　　بشارت ساجدانِ نیک پے را
چو جستم سال تعمیرش خرد گفت　　جزاک اللہ فی الدارین خیرًا

جامع محسنات لفظیه و معنویه است۔

مُبشراتِ منامی

سحر کرشمۀ وصلش بخواب میدیدم　　زہی مراتب خوابی که به ز بیداری است

باید دانست که کشف و کرامات و خوارق عادات در عالم کون و فساد نه شرط ولایت است و نه بزرگانِ دین را بران اعتماد مریدان و مردمان خوش اعتقاد بعضی امورِ عادیه و کارہائے اتفاقیه را نسبت به بزرگان میکنند و از خوارق عادات می شمارند یا در نقل واقعات و بیان کرامات بحسن ظن خود کمی بیشی و مبالغه طرازی می نمایند این فقیر بنظر این امور بهتر دانست که بجائے حکایات مریدان و مخلصان مکاشفات و مرایائے صادقه حضرتِ ایشان که بدستخط خود در مجموعه دلائل الخیرات نوشته اند و احتمال کمی بیشی یا مبالغه طرازی دران متصور نیست نوشته کنم چه که

رویائے صادقہ یعنی خواب صحیح ہم در شریعت معتبر است و ہم نزد بزرگان دین قابل اعتماد و یقین۔ قصۂ حضرت یوسف علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام در قرآن شریف بران شاہد است و ہم ابتدائی وحی و شروع نبوت بخوابہائے صحیحہ شدہ است در حدیث شریف آمدہ کہ رؤیای صالحہ جزئی است از چہل و شش اجزائے نبوت وعن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم لم یبق من النبوّۃ الا المبشرات قالوا وما المبشرات قال الرؤیا الصالحہ وفی روایۃ مالکؒ عن عطاء بن یسار وزاد یراھا الرجل المسلم او تری لہ ، و آن سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والسلام بعد از صبح آنچہ در خواب دیدہ بودی بر اصحاب خواندی و آنچہ اصحاب میدیدند بران حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام عرض نمودندی و تعبیر آن پرسیدندی ۔

ونیز آن حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ است ہر کہ مرا در خواب دید پس حقاً و یقیناً کہ مرا در خواب دیدہ است " نہ غیر مرا " چرا کہ شیطان قدرت ندارد کہ بصورت من متمثل شود چہ در خواب و چہ در غیر آن۔ پس اگر بعضی افراد کاملین امت و اولیائے صالحین دریں منقبت شریک باشند، و شیطان بصورت اوشان متمثل نشود جائے استبعاد و محل تردد نیست۔ یک خواب صحیح بہتر از ہزار کشف و کرامت است ۔

قال قدس سرہ بعض المنامات التی ارجو بہا بفضلہ تعالی وانا الفقیر الی ربہ محمد حسن الفاروقی ۔

خواب اوّل

رأیت فی المنام اللیلۃ الحادیۃ عشر من شہر شوال المکرم سنۃ — تاریخ ۱۱ شہر شوال المکرم ۱۳۳۰ھ من درخانہ خود در کوئٹہ بلوچستان خفتہ بودم

ثلاثين بعد الالف وثلثمائه
قبيل الفجر وانا في بيتي الواقع
في كويتا كاني نزلت من السفينة
في بندر الماندوي وانا مع
رفقة الحضرة الوالد رحمه ربه
وجماعة من الاعيان وفيهم
من المشائخ الراشدية شاب
ومعه جماعة من اعيان
الناس ونحن كلنا نريد زيارة
الشيخ مخدوم[1] ابراهيم قدس
سره فدخلنا البلد وتفرقنا
فيه وكان المقابر احيطت
بالبلد واكثر البلد خراب
مهدوم البنيان من ابلا و
لما دخلت القبة التي فيها

شبی قبل از فجر در خواب می بینم که
گویا من از کشتی بر بندر ٹھٹی نازل
شدم ومن در جماعت رفیقان
حضرت والد مرحوم ہستم و دیگر
جماعتی ہم از بزرگان است که دران
پیران خاندان راشدی ہستند و
درمیان اوشان جوانی ہست که
با وایں جماعت ہمراہ است وما ہمه
ارادۂ زیارت مخدوم ابراہیم صاحب
ٹھٹی والہ داریم پس در شہر ٹھٹی داخل
شدیم واز ہم متفرق شدیم و گویا
بر تمام شہر گورستان احاطہ کرده است
واکثر شہر خراب و ویران شده
است پس من چو در قبه
داخل شدم می بینم

---

[1] مخدوم ابراہیم ابن مخدوم عبداللطیف ابن مخدوم محمد ہاشم ٹھٹوی علامہ سندھ صاحب تصانیف مشہورہ ومعروفہ از اولیائے کاملین و علمائے راسخین بود در طریقت از حضرت خواجہ صفی اللہ کابلی بیعت کردہ بمقامات علیہ رسیدہ بود حضرت ایشان را خلافت داده مریدان مخلصان را بدیشان سپرده بود [illegible] در تحفۃ الکرام جا بجا [illegible] منہج و فضائل و مناقب بے شمار [illegible] است [illegible] ۱۱۶۳ [illegible] واقع شده وفاتش ۱۲۲۵ [illegible] بلدہ مشہورہ معمورہ ساحل ملک [illegible] قبہ [illegible] است [illegible] گنبد [illegible] فی [illegible] والعلم عندہ سبحانہ وتعالیٰ۔
مخفی نماند [illegible] اولاد مخدوم محمد ہاشم [illegible] کسی نمانده است [illegible] منقطع گردید ۱۲

عہ اسمال معروف بہ ٹھٹی بدال ہندی مفتوحہ می باشد ۱۲

من ازار الشیخ کان الوالدی رحمه
ربه والجماعة قد فرغوا
من الزیارة وخرجوا من القبة
وانا دخلت وحدی فاذا الشیخ
المرحوم کانه نائم علی السریر
فی غایة من النحافة والضعف
وعلیه ثوب ووجهه المبارک
مغطی تحت الثوب لکن
صدره یتحرک بذکر الله
تعالی قلبه یضطرب فی صدره
فجئت من قبل رأسه وسلمت
علیه فی المواجهة فاذا هو
تحرک واضطرب کانه یرید
رد السلام علیّ وبعض الناس
فی تلک القبة ینظرون الیه
ویتعجبون من تحرکه الی
فقعدت عند مواجهته
ساعةً واشتغلت بالذکر
القلبی وتلذذت منه غایة
التلذذ لان قلبی تحرک
بالذکر خلاف المعهود ثم

که والد مرحوم با دیگر جماعت از زیارت
فارغ شده بیرون می آیند و
من تنها در قبه داخل شدم،
می بینم که مخدوم مرحوم بر چارپائی
در خواب اند و بغایت ضعیف
ونحیف الجسم هستند و بر روئے
خود چادری کشیده اند مگر سینۂ
مبارک ایشان بذکر خدائے تعالیٰ
متحرک است و تمام سینه در
اضطراب است پس من از
جانب سر اوشان آمده در
مواجهه ایستاده سلام کردم
پس ایشان حرکت واضطراب
کردند گویا که برائے جواب
سلام من اراده میکنند
وبعضی کسان که دران قبه
بودند سوی ایشان می نگرند وازین تحرک
اوشان بطرف من تعجب میکنند
پس من در مواجهه اوشان ساعتی بنشستم وبذکر
قلبی مشغول شدم و بسیار تلذذ یافتم
چراکه قلب من خلاف معهود بذکر متحرک شد

خرجت عنه ولحقت بحضرة
الوالد رحمه ربه ونحن ندور
في زقاق المدينة فاذا مسجد
عتيق من الحجر الاصفر منحوت
على حيطانه من الخارج آيات
القرآن الكريم على حسب عادة
اهل الهند ونزل الوالد والجماعة
في ذلك المسجد والشيخ
الراشدي في خيمة له خارج
المسجد ومعه جماعة من
العوام والجهال كانهم مشغولون
بنحو من اللهب ورأيت الوالد
رحمه ربه قائما جنب الحائط
المواجه لقبة الشيخ
المرحوم قدس سره كانه
يستودع ويريد الانصراف
واضعا يديه على صدره
تعظيما للشيخ المرحوم
فلما رأيت الوالد فعل ذلك
جئت ووقفت كذلك حتى
انصرف الوالد وجئت ثانيا

پس از قبہ بیرون آمدم و بحضرت
والد ملحق شدم و ما ہمہ در کوچہائے
شہر گشت میکنیم پس یک مسجدی
کہنہ از سنگ زرد دیدیم کہ بر دیوارہائے
آن آیات قرآن مجید حسب قاعدہ
اہل ہند منقوش است۔
حضرت والد مرحوم با تمام جماعت
دران مسجد قیام نمودند و آن شیخ
راشدی در یک خیمۂ خارج مسجد
قیام نمودہ و با او جماعتی از جہال
و عوام الناس است، گویا
بنوعی از لہب ولعب مشغول اند
و والد مرحوم خود را دیدم کہ در جنب
دیواری در مواجہ شیخ مرحوم دست
بر سینہ داشتہ بتعظیم
ایستادہ اند گویا کہ رخصت
میگیرند و واپس میروند
پس من ہم بموافقت والدِ خود
آمدہ ایستادم تا کہ والد من
رخصت شدہ رفتند و
من باز درونِ قبہ برائے

ودخلت القبة اريد
الوداع وجئت من قبل
قدميه على حسب عادة
الزائر فرأيت الشيخ
على ذلك السرير وعليه
ثوب وكان وجهه المبارك
نحو المشرق وهو مضطجع
على شقه الايسر فخطر ببالى
ان كان الشيخ علم بمجيئى
اليه يحول وجهه الى فاذا
الشيخ تحول على شقه
الايمن وتوجه الى و
انا قاعد عنده متوجه
الشيخ مستدبر القبلة وكانه
يخاطبنى ويلاطفنى
ويساعدنى وتكلم بكلام
كثير ما احفظ اكثره
وفى اخر ذلك قلت له
يا شيخ ادع لى كى
اتخلص من خطرات
الشيطان ووساوسه

وداع داخل شدم واز
جانب قدم او آمدم چنانچه
عادت زائران است پس شیخ
مرحوم را دیدم که همان طور بر
چارپائی خفته اند و جامه بر
خود کشیده اند و روئ مبارک
ایشان جانب مشرق است و
بر پہلوئے چپ خوابیده اند
پس من در دل خود اندیشیدم
اگر شیخ را از آمدن من خبر می شود
ضرور روی خود بطرف من میگرداند
تا که شیخ بر پہلوی راست گردیده
سوی من متوجه شد و من
نزد او متوجه بشیخ و مستدبر
بقبله نشسته ام و با من گفتگو
میکند و ملاطفت می نماید و
مساعدت میکند و بکلام کثیر گفتگو
می نماید که اکثر آن بیادم نمانده و در
آخر آن من میگویم که
اے شیخ مرا دعا کن از خطرات
و وساوس شیطان نجات یابم

فرفع يديه ودعا لي
فاذا هو قوي من الحالة
الاولى التي رأيته ولحيته
المباركة بيضاء كانها
مقطوعة فوق القبضة
او مرشديد الاحمة فاذا هو
رفع رأسه وقعد بعض القعود
فوق السرير وجذب يدي
اليمنى بقوة وقبلها على ظاهر
الكف تقبيلا جيداً او اسرعت
انا الى تقبيل يده و
قبلتها كذلك وانا
متحسر خجلان من تقبيل
حضرة الشيخ على يدي و
ودعته وخرجت من قبته
ولحقت بالرفقة كان
جمالين العرب يشدون
اثقالنا ويرحلونا وبعد ذلك
رأيت اشياء ما اقدر كتابتها
لعدم اعتمادي على حفظي
والله اعلم -

پس هر دو دست خود برداشت
و دعا کرد و دیدم که درین وقت
قوی تر بود از حالت اول و ریش
مبارک او سفید مقطوع
فوق القبضه بود با چهرهٔ
سفید گندم گون پس ناگاه سر خود
بالا کرده بر چارپائی بنشست و دست
راست من بزور کشش کرده کف
دست مرا بقوت تمام بوسه داد
من هم بزودی دستهائے او
را گرفته همچنیں بوسه دادم و
واز بوسه دادن شیخ من . . . ـ
دست مرا بغایت خجالت و حسرت
خوردم پس همین طور وداع او کرده
از قبه بیرون آمدم و با رفیقان
خود ملحق شدم گویا که دران وقت
شتربانان عرب بار و اسباب ما را بر
شتران بسته میکنند و کوچ میکنند
و بعد ازاں چیزهائے دیدم که از جهة
عدم اعتماد بر حفظ خود نوشته نمی
توانم ۱۲ مه

خواب دوم

(۲) رأیت فی المنام یوم الربوع

السابع عشر من شهر شوال
المکرم سنة اثنتین وثلاثین
وثلاثمائة بعد الالف وانا
مضطجع فی مسجد الکویت
الذی هو علی ساحل البحر
الفارسی نصف النهار و
کنت فی رفقة من اهل
السند نرید الحج تعطلنا ایاما
ورجعنا من بغداد نرید السفر
الی جدة لکنه ما ساعدنا
التقدیر ومنعنا من السیر
وسمعنا بخروج القافلة
علی طریق البر من الکویت
فنزلنا فی کویت والجمال
یتأخر یوما فیوما حتی جاء
ذلک الیوم الذی رأیت
فیه الرؤیا وقال القافلة
متعطلة ایاما فتحسرت
تحسرا کثیرا وقلت فی نفسی

روز چهارشنبه تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳۲ھ
بخواب دیدم و من آن روز در
مسجد کویت بر ساحل
بحر فارسی وقت نیمروز
خفته بودم و با من جماعتی
از اهل سندھ رفیقان سفر حج همراه
بودند که از بغداد شریف
مراجعت کرده آمدیم و اراده
رفتن طرف جده داشتیم مگر
تقدیر مساعدت نکرد بسیار
روزها در کویت معطل
ماندیم و راه رفتن ما نشد و
شنیدیم که یک قافله براه
خشکی از کویت بمکه مکرمه میرود پس
بهمین امید در کویت اقامت کردیم
و شتربانان بر روز امروز و فردا میکردند تا که
آن روز صفا جواب دادند و گفتند قافله تا هنوز چند
یوم معطل گردید پس بسیار حسرت و افسوس کردم
و در دل خود گفتم ؎

هذه الامور كلها من سوء اعمالى وما انا الیق ان اتشرف بزیارة نبيه عليه الصلوٰة والسلام و كنت كثيرًا ما اقرا الصلوٰة على النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بهذه الصيغة اللهم صل على نبينا محمد النبى الامى الطاهر الزكى صلوٰة تحل بها العقد وتفرج بها الكرب وتقضى بها الارب وترضى بها الرب وعلى اله واصحابه وبارك وسلم فرأيت قبيل الظهر كانى فى الحرم المحترم المكى زادها الله شرفا وتعظيمًا بقرب الركن اليمانى والناس يزحمون على شئ بينهم فدخلت فيهم فرأيتهم كانهم يريدون وضع الحجر

كه این همه شامت اعمال من است شاید من لائق آن نیستم كه بزیارت بیت الحرام و بزیاره قبر نبی علیه الصلوٰة والسلام مشرف شوم ومن اکثر درود شریف باین صیغه بر رسول کریم علیه الصلوٰة والسلام میخواندم اللهم صل على نبينا محمد النبى الامى الطاهر الزكى صلوٰةً تُحلُّ بها العُقَدُ وتَفرِجُ بِهَا الكُرَبُ وَتقضى بِهَا الارب وَيرضى بِهَا الربُّ وعلى اله واصحابه وبارك وسلم پس قبل از ظهر در خواب می بینم که گویا من در حرم محترم مکه مکرمه زادها الله شرفًا وتعظیمًا نزدیک رکن یمانی ایستاده هستم ومردمان بریک چیزے ازدحام دارند پس من درمیان اوشان در آمدم و دیدم که گویا اوشان اراده برداشتن حجر اسود دارند۔

الاسود فی محله المعروف وانهم
قلعوه لاصلاحه اولاصلاح
محله المنیف وما یقدر احد
ولا یتجسر علی محله فاذا
انا برجل جاء فی غایة من
العز والشرف ونهایة
من حسن الملبس وکانه
یطول علی الناس قدًا و
علمت انه النبی صلی الله
تعالی علیه وسلم فجاء و
اخذ الحجر من بینهم
وصار الحجر فی یدیه
الکریمتین کانه طفل
رضیع فی غایة من الحسن
وعلیه الثیاب الفاخرة
فرفعه النبی صلی الله
تعالی علیه وسلم حتی
لحق رأس الصبی بالخشبة
التی کانت هناك بمنزلة
السقف واراد ان یضع فی
محله المعروف متعلجت

ر واز مکان اصلی آن را
کشیده جهت اصلاح آن
با اصلاح مکان آن می بردارند
مگر کسی قوت وطاقت برداشتن
آن ندارد تا که یک شخصی درغایت
عزت وشرف ونهایت حسن
لباس دران میان دیدم
که درقد وقامت هم بردیگر مردمان
تفوق داشت ودانستم که آن رسول
کریم است علیه الصلوة والسلام
پس آمد وحجر اسود از میان
آنها برداشت وآن حجر در
دستهائے مبارک آن حضرت
علیه الصلوة والسلام چناں
بنظر آمد که گویا طفل شیرخوارہ
ملبوس بلباس فاخرہ ہست
پس آنحضرت علیه الصلوة والسلام
اورا بالا برداشت تاکه سر آن طفل بچوبی که
درسقف آن محل بود رسید وخواست که
آزاد محل معروف خود نصب کند
پس من تعجیل کرده

الی محله لا نظفه بثوبی و
قلت فی نفسی اذا نظفته
بهذا الثوب الابیض الرقیق
الذی فی یدی احفظ
علی ذلك الثوب للتبرك
ووصلت الی المکان الشریف
قبله صلی الله تعالیٰ علیه
وسلم ونظفت المحل
ومحله ارفع من الحالة
المعهودة حتی انی ارتفعت
علیه وغلقت ساعدی
الیسریٰ علی حلقه فضیته
المعروفة وتمسحت
المکان الخالی بثوبی الذی
کان فی یدی الیمنیٰ وجاء
النبی صلی الله تعالیٰ علیه
وسلم وعاونته فی وضع
الحجر المبارك فی مکانه و
جعل صلی الله تعالیٰ علیه
وسلم وجه الحجر الاسود
الی الداخل لانه مکسور و

بجامهٔ خود آں جای را صاف کردم و
در دلِ خود گفتم چون بایں جامهٔ
سفید و باریک کہ در دست من
است جای را صفا کنم آں جامه را
بطور تبرک پیشِ خود محفوظ خواہم
داشت پس بآں مکان شریف
قبل از آنحضرت علیه الصلوٰة و
السلام خود را رسانیدم و جائے
را پاک کردم و آں محل را بالاتر از
محل معهود یافتم تا کہ من بالا تر
شدم و بازوی چپ خود را بر حلقهٔ
فضیه معروفه آویختم و آں مکان
خالی را بجامهٔ کہ در دست راست
من بود بطور مالیدم و صاف کردم
پس آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام
آمدند و من با حضرت ایشان در
داشتن حجر مبارک معاونت نمودم
و گردانیدند آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام
روئے حجر مبارک را بطرف
داخل چرا کہ
شکسته بود و

وجهه الله اخل جعله خارجاً	گردانیدند طرف داخل آن را سوی خارج
فاوّل ما وضعکان مائلاً	پس اول که آنرا داشتند قدرے مائل
ثم صلحته و سویته	بود من چیزے گردانیده راست و برابر
مستقیماً و لیس به	قائم کردم و سیاہی در رنگ حجر اسود مبارک
سواد و لونه قریب من	نبود بلکه بسفیدی مائل بود و در شکل
البیاض الی الطول اقرب	از تدویر بطول اقرب و مخروطی بود اما
منه الی التدوین بشکل	شمائل حلیهٔ مبارک آنحضرت
مخروطی - واما شمائل	علیه الصلوٰة والسلام پس
النبی صلے الله تعالیٰ علیه	بر من ظاہر نشد مگر بیقین دانستم
وسلم فما تبین لی الا	که این شخص آنحضرت است
انی علمت یقیناً انه النبی	علیه الصلوٰة والسلام و
صلے الله تعالیٰ علیه وسلم	در دل خود گفتم که آنحضرت
وقلت فی نفسی انه صلے	علیه الصلوٰة والسلام در
الله تعالیٰ علیه وسلم وضع	زمانهٔ مشرکان ہم حجر اسود را
الحجر الشریف فی محله	بر محل خود داشته بودند و بغیر
ایام المشرکین وما یلیق	آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام
احد بهذه المنزلة الا	دیگر کسے شایان این امر
هو صلے الله تعالیٰ علیه	نیست پس تعبیر کردم خواب خود را باینکه
وسلم واوّلت مناهی انی	من با جماعت رفقاء ان شاء الله
اصل انشاء الله تعالیٰ	تعالیٰ ہم درین سال
مع الرفقاء الی زیارة بیت الله	بزیارت بیت الحرام

الحمد امرد التشرف
بزیارة النبی علیه الصلوة
والسلام فی هذا العام
ویجبر الله کسر قلبی
ویستقیم علی الایمان
الکامل ببرکة وشرفه
صلی الله تعالی علیه وسلم
اللهم صل علی سیدنا
محمد النبی الامی الطاهر
الزکی صلوة تحل بها العقد
وتفرج بها الکرب وتقضی
بها الارب ویرضی بها
الرب وعلی اله واصحابه
وبارک وسلم انتهی فرزقنی
الله سبحانه وتعالی زیارة
بیت المکرم ونبیه المعظم
فی ذلک العام ولعل الله
تعالی یرزقنا الایمان
وحسن الختام وما ذلک
علی الله العزیز۔
وانا الفقیر محمد حسن الفاروقی

وزیارت قبر نبی علیه الصلوة والسلام
مشرف خواهم شد و او
سبحانه وتعالی قلب شکسته
مرا مرمت خواهد فرمود
وبرکت آنحضرت صلی
الله تعالی علیه وسلم
مرا بر ایمان کامل مستقیم
خواهد داشت اللهم صل
علی سیدنا محمد النبی الامی
الطاهر الزکی صلوة
تحل بها العقد وتفرج
بها الکرب وتقضی بها
الارب ویرضی بها الرب
وعلی اله واصحابه وبارک
وسلم پس بخشید مرا خدای
تعالی وتقدس زیارت بیت
مکرم وزیارت رسول اکرم صلی
الله تعالی علیه وسلم در
همان سال وامید است که او سبحانه تعالی
ایمان کامل وحسن خاتمه
هم خواهد بخشید۔

خواب سوم

(۲۳) تاریخ ۱۷ صفر ۱۳۴۷ھ شب جمعہ در خواب دیدم کہ گویا بشہرے از شہرہائے ہندوستان رسیدہ ام و دران شہر زیارتگاہ محبوب سبحانی قطب ربانی حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی قدس سرہ است و وقت صبح در انبوہ عالم بزیارت مشرف شدہ میخواہم کہ در ٹیم ریل کہ وقت عصر ازان شہر روانہ میشود پس بخانہ بردم بلکہ بگی والہ نیز تاکید روانگی میکند و میگوید کہ دفعہ دویم بزیارت شریف از راہ شہر نباید رفت از بیرون شہر از سڑک عام میبردیم چونکہ ازان راہ دفعہ دوم نزدیک قبہ مبارک رسیدیم از بگی پیادہ شدہ از دروازہ قبہ تا مرقد منور قریب پنجاہ قدم مسافت بنظر می آید واین دفعہ اندرون قبہ فرش و فرش نہایت عمدہ است اما ہیچ کسی را برائے زیارت بغیر خود دران وقت نمی یابم و مرقد شریف را پنجرہ عمدہ چنانچہ در بغداد شریف دیدہ بودم بنظر می آید و بالای پنجرہ پوشہائے عمدہ و ہار گلہائے موتیہ وغیرہ دیدہ می خودمن از دروازہ قبہ آن صفائی وابہت را دیدہ نہایت بذوق و شوق بہ نشستن پیش میروم و میگویم ع

زخوبی روئے خوبت تازہ تر باد

قسم کلمات شوقیہ۔ چونکہ بقرب پنجرہ از طرف قبلہ رسیدم گویا کہ وجود مبارک بیرون قبر ست زیر پوشہا در حرکت می آید و دستہائے مبارک نہایت سفید و پر گوشت و نرم برائے مصافحہ بیرون میکنند من ہر دو دست مبارک را گرفتہ بوسہ میدہم و بر چشم می مالم کہ درین حالت تمام وجود مبارکش ظاہر میشود و باما در سخن میشوند و تلطفہائے گوناگوں والطافہائے زیادہ از بیان مشفقانہ میفرمایند چنانچہ در فہم می آید کہ سخن بلغت افغانی بطرز اہل پشاور باما میگویند

یکی ازان حکایات که وقت تحریر بخاطر مانده آن است که میگویند شیخ
بهینڈه شاه آمده بودند چیزی میخواست ازو اگفتم چه می خواهی از قبیل
اوراد و سلوک چیزی میطلبی گفت بلی اوراد داده شد بعد فرمود تو او را زیارت
نکردی عرض کردم که ما از زیارتش معلوم نبود فرمودند که در همین شهر بطرف دیگر
است دران وقت کسی آنجا می بینم ازو می پرسم که نام این شهر چیست؟ او
میگوید لاهور کسی دیگر گویا از خادمان من است او نیز آنجا حاضر میشود او عرض
میکند که حضرت مرا لعاب دہن بدہ گویا که لعاب دہن دادن او شان را
پسند نمی آید مینگرند و خربی راکه درکنج پایان حجره از قبیل کلوخ وغیره بود او
رادم کرده میدہد باز بما در گفتگو میشوند. حلیه شریف چنان بنظر می آید که گندم
گون است و نہایت نمکین است دندانهائے مبارک نہایت درخشان ریش
مبارک دران وقت بنظر نیامد لباسی که دران وقت پوشیده اند جبله پارسی
سرخ و زلفت عمده بطریق ازار و ردائے دوخت است چیزہائے فرمودند
که از جهت عدم اعتماد بر حافظه نمی توانم نوشت آخر عرض کردم که ما این وقت
می رفتیم اما چونکه ایشان امر زیارت می فرمایند امشب می مانم زیارت مامور به
حاصل کرده فردا خواهم رفت ازان خوشنود گشتند باز پرسیدم که نام
آن شیخ فراموش شد میفرمایند "بهنڈه" "یا شیخ بهنڈه" او را می گویند از من
دو لفظ یکی گفت مگر لفظ "شاه" را دریں دفعه نفرمودند ازانجا مرخص شدم و
ہجوم خلق در قبه دیدم و حضرت در پردہائے قبر پوشش غائب شدند و بیدار شدم
والعلم عند الله سبحانه العبد محمد حسن غفرله

خواب چہارم

(۲۴) رأیت فی المنام لیلة السابعة تاریخ ۱۶ رمضان شریف ۱۳۱۷ھ

عشر من شهر رمضان المبارك
سنة سبع عشرة بعد الالف
وثلثمائة كان محمد النجار الككرالي
مشغول بصنعته مع اخيه يوسف
وكان محمد المذكور قد توفي قبل
الرؤيا بشهر تقريبا رأيته ضعيفا
في غاية النحافة مما كنت رأيته
في حياته وهو يقول مات في
هذه السنة من اشخاص كثيرة
فاقول له كنت ممن توفي
فكيف جئت الى هذه الدنيا
فقال ان الله احياني بعد الموت
وردني الى الدنيا فقلت له اول
ما يسئلون عن الصلوة ام الصيام
قال الصلوة فقلت عن الاسلام
قال ذلك اول ما سئلني عنه
فقلت في جوابه لا اله الا الله
محمد رسول الله وسئلني
عن اشياء كثيرة فقلت في
جواب اكثرها كذا قال
مرشدي اوكذا اسمعت

درخواب دیدم گویا محمد نجار
ککھڑ والا با برادر خود یوسف بکار خود
نجاری مشغول است حال آنکه
محمد مذکور یک ماه تقریباً
قبل از دیدن این خواب فوت
شده بود می بینم که از حالت حیات
بسیار ضعیف و نحیف شده است
ومیگوید که دریں سال بسیاری
از مایان وفات یافته اند من
میگویم تو ہم امسال مرده بودی
پس چه طور زنده شده در دنیا
آمدی؟ پس میگوید که خدائے
تعالےٰ مرا باز زنده گردانید و بدنیا
آورد پس گفتم که اول سوال از نماز شده
بود یا از روزه گفت از نماز باز گفتم از اسلام
گفت آن خود اولاً پرسیده شدم
الان پس من در جواب آن گفتم که لا اله الا
الله محمد رسول الله و پرسیده شدم از دیگر
بسیار چیزها و در جواب اکثری از آنها می
گفتم که مرشد من چنیں گفته است یا از
مرشد خود چنیں شنیده ام۔

عن مرشدی فقال لے
السائل عن الرب تعالٰے
وهو فی صورة انسان حلیم
الطبع هل لك حجة غيرها
قلت لا فتركني وما ناقشني
وقال كلمات فی احوال الآخرة
لما اعتمد على حافظتی
ان اذكرها فقلت لاخيه
كيف دفنته حيا قال فعبت
الى القبر فحضرت مغفرة فرأيته
جالسا فی زاوية القبر ضعيفا
نحيفا كما تراه وجئت.
والله اعلم - انتهى
ومرشده حضرة الوالد محمد ربه

پس آں سائل کہ از جانب حق تعالٰے
از من سوال میکرد و در صورت
یک انسان حلیم الطبع بود
گفت کہ آیا غیر ازیں دیگر حجتی ہم داری
گفتم کہ نے پس مرا بگذاشت و با
من زیادہ ہیچ مناقشہ نکرد و
دیگر ہم بعضے سخنہائے آخرت بیان
کرد کہ در نیوقت بر حافظہ خود اعتماد
ندارم تا بیان آن کنم پس برادرش یوسف را گفتم
کہ این را چہ طور زندہ دفن کردید گفت کہ بطرف
قبرش رفتم و آن را کہ دیدم دیدم کہ در گوشہ قبر زندہ
نشستہ است ضعیف و نحیف چنانچہ الحال او را
می بینی پس او را ہمراہ خود گرفتہ آوردم۔ و مرشد او
حضرت والدمن خواجہ عبد الرحمن بود رحمۃ اللہ تعالی علیہ

خواب پنجم

بسم الله الرحمن الرحيم

ه رأيت فی المنام ليلة السبت
الثالثة من شهر ذی القعدة
اثنتين واربعين بعد الالف
وثلثمائة وقت السحر وانا فی
غرفتی الواقعة فی بيتی الذی فی

شب شنبہ تاریخ سوم شہر ذی قعدہ
۱۳۴۲ھ وقت سحر در خواب دیدم
و من آن شب در بالا خانہ خود در کوٹھہ
خفتہ بودم

الكويت كانى مع رفقة
عازمين الى سفر الحرمين
الشريفين ومن الراجين فى الرفقة
القاضى خان محمد وعبد اللطيف
وغيرهما. رأيت احوال السفر
والسفن والبحر والبواخر البحرى
والبرى ثم رأيت كانى فى المدينة
المطهرة على صاحبها الصلوة
والتحية كانى فى مواجهة النبى
صلى الله تعالى عليه وسلم وهو
فى حالة وفاته لكنه خارج عن
القبر المطهر وعليه ثياب نفيسة
ثم تبدل الحال كانه صلى الله
تعالى عليه وسلم توفى فى ذلك
الوقت وانا من الذين يتعهدون
التجهيز والتكفين له صلى الله
تعالى عليه وسلم فاذا البكاء
غلبت على من رحلته صلى
الله تعالى عليه وسلم وتنحيت
عنه واكببت على الارض واقول
يا رسول الله وكما اقول فى البكاء

گویا کہ من با جماعتی از رفیقان کہ دراں
قاضی خان محمد و حاجی عبد اللطیف
ہم ہستند بسفر حرمین شریفین طیاری
کردہ میروم حالات و کیفیات سفر
از کشتی ہا و جہازہای بحری و
بابور بری ہمہ بنظر آمدند بعد ازاں
می بینم کہ گویا من بمدینہ شریفہ رسیدہ
ام و در مواجہہ آنحضرت صلے
اللہ تعالی علیہ وسلم نشستہ ام و
آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام
در حالت وفات ہستند مگر از قبر مبارک
بیرون ہستند و لباس نفیس بر سر
اوشان است پس یکدم حالت تبدل
گردید و دانستم کہ آنحضرت علیہ الصلوۃ
والسلام الحال وفات کردہ ہستند و من
خدمت تجہیز و تکفین میکنم پس ناگاہ
بر من از وفات اوشان گریہ
غالب شد و من قدری دور شدہ
بر زمین افتادم و میگویم
یا رسول اللہ و از فراق
او در گریہ ہمیں طور

نفراقه صلى الله تعالى عليه وسلم
فاذا هو تحرک وقام ونظره
فی جمیع الحاضرین علیّ
ینظرنی کانه صلی الله تعالی
علیه وسلم یرید تلاقیّ وانا
من شدة الحرمة والادب
لا اجترء علی تقبیل یده
وقدمه حتی انه توقف
من المشی ونظره الشریف
علیّ ولا انسی حسن عینیه
الکریمتین ووقت نظرهما
الیّ فقمت واکببت علی
رجلیه الشریفتین وقبلتهما
فرفع راسی من القدمین
بیدیه الکریمتین وضمنی
الی صدره الشریف وقال
الله اعطانی بعض الحیات
وخرج من الجماعة فابتدرت
الی نعلیه کی اسویهما له صلی
الله تعالی علیه وسلم فسویتهما
بحمد الله تعالی بین الجماعة

فریاد میکنم ناگاه حضرت اوشان
تحرک کردند و برخاستند
و در تمام جماعت نظر شریف
اوشان سوئے من بود و سوئی
من می دیدند گویا که ارادهٔ ملاقات
من دارد مگر من از شدت حرمت
و ادب بے بوسیدن دست و قدمهائے
اوشان جرأت نمی کنم تا که
حضرت ایشان علیه الصلوٰة والسلام
بر سر من ایستادند و سوی من نگریستند
و تا الآن حسن چشمان مبارک
و تیری نظر اوشان سوئی من از یاد من
نمی رود پس برخاستم و بر قدمهائی
مبارک افتادم و بوسه دادم پس بهر دو
دست مبارک سر مرا برداشتند و در بغل
گرفتند و فرمودند که خدائے
تعالی مرا قدرے زندگی عطا فرمود
و از جماعت بیرون شدند پس من
دویدم و نعلین مبارک را پیش پائی
اوشان من بحمده تعالی برابر کردم و از
تمام جماعت این

وخرج هو من ذلك المكان
واتبعته حافياً ادباً
له صلی الله تعالیٰ علیه وسلم
غباء وجلس فی مکان هناك
بعض الماکولات من
جنس البقولات والجزر
اللاهوری المطبوخ والسلق
وغیرهما وهو صلی الله تعالیٰ
علیه وسلم جلس ویاکل
منه شیئاً فشیئاً وانا ناولت
شیئاً من جنس الماکولات
المذکورة وقدمته له
کی یاکله فاعطانی صلی
الله تعالیٰ علیه وسلم منه
شیئاً کثیراً وذلك الشیٔ
کانه اصول الجزر اللاهوری
المطبوخ متصل بعضه
ببعض فاخذته منه و
قبلته اکراماً لعطیته
وقلت یا رسول الله ارید
الحج انا ووالدی فقال

سعادت من حاصل کردم پس
آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام
ازانجا برآمدند و من برهنه پای از
جهت ادب در پس اوشان روان
شدم پس آمدند و در یک جاے
نشستند و در انجا بعضی اشیاء خوردنی از
جنس ترکاری و زردک لاهوری و شلغم
موجود بود و آنحضرت علیه الصلوٰة و
السلام ازاں تناول فرمودند
و من بعضے چیزہاے خوردنی پیش
روے ایشان بنهادم تا بخورند
آنرا پس آنحضرت علیه الصلوٰة
والسلام بسیار مقداری ازاں مرا
عنایت فرمودند و آں چیز
گویا زردک لاهوری پخته
بود که بعضے با بعضے بهم
چسپیده بودند پس من
آن را از دست مبارک گرفتم
و بتکریم عطیه ایشان را
قبول کردم و عرض داشتم که یا رسول الله
من و والد من هر دو اراده حج داریم

رسول الله صلے الله تعالےٰ
عليه وسلم والدك توفي
بمكة كانه غبر بخبر الغيب
فصدقته وما تألمت من
خبر فوت الوالد بسبب
ذوق مخاطبته لي عليه الصلوٰة
والسلام وقال في حقه فلان
الهندي يشتكي منه والضخيم
الفلاني قال كذا كأنه ينكر
عليه ونسيت ما قاله صلے الله
تعالےٰ عليه وسلم في حقه
فقلت يا رسول الله من
الضخيم قال ايوب فعلمت
انه يريد الجام ايوب خان و
حضر بعد ذلك جماعة من
السنود ثم تكلم مع واحد
من السنود ما عرفه باللطف
وجرى بيننا حكايات ومخاطبات
وعنايات ما اقدر تحريره
خوفاً من الزيادة والنقصان
في البيان ويمنعني من ذلك

آنحضرت عليه الصلوٰة والسلام
فرمودند که والد تو در مکه فوت شده
است گویا خبر از غیب میدهند و
من خبر ایشان را تصدیق میکنم
واز فوت والد خود هیچ غم و الم
نمی کنم بسبب شوق و ذوق گفتار
حضرت ایشان پس فرمودند که فلان
مردم هندی ازو شکایت میکند و
فلانی فربه چنین میگوید گویا که بران شخص
انکار میکنند و دیگر آنچه در حق آن فربه
فرمودند از خاطرم فراموش شد
پس عرض کردم که یا رسول الله آن
ضخیم و فربه کدام کس است فرمودند
ایوب و من دانستم که مراد ایشان
جام ایوب خان لاسی هست پس جماعتے
دیگر از سندیان آمدند و با یکی از انها که من
نشناختم بلطف و عنایت سخن کردند و دریں
ضمن آنچه حکایات و مخاطبات
و عنایات حضرت ایشان با من درمیان آمد
آنرا بیان کرده نمی توانم از جهة خوف کمی
و بیشی در بیان چرا که

قولہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم من کذب علیّ متعمداً الحدیث وما ادری بأی لغة کان الکلام بیننا وما ادری کیف اکتب حلاوة ذلک الوقت وسرورہ فبالہ من وقت ویالہا من لیلة فلما استیقظت وحلاوة الرؤیا فی قلبی سمعت نداء الاذان للصبح وصلی اللہ تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد وعلی الہ واصحابہ وبارک وسلم۔

در حدیث شریف آمدہ است من کذب علیّ متعمداً الحدیث و نمیدانم کہ بکدام لغت و زبان میان من و آنحضرت علیہ الصلوٰة گفتگو شدہ بود و نمیدانم کہ چہ طور مزہ و شیرینی و خوشحالی آن وقت بیان بکنم چہ خوش وقتی بود و چہ خوش شبی پس چون از خواب بیدار شدم و شیرینی آن خواب در دلم بود کہ اذان سحرگاہ شنیدم و برخاستم۔

العبد الضعیف محمد حسن الفاروقی

خواب ششم

۲ - تاریخ رمضان المبارک ۱۳۴۴ھ روز سہ شنبہ در غرفہ خود واقع شدہ سایئن اور وقت چاشت در خواب دیدم کہ گویا من در حرم محترم مدینہ طیبہ ہستم اما حرم شریف بحالت اصل نیست کہنہ و بوسیدہ و قبر معطر مکرم او صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم بیرون از حجرہ ظاہر بر زمین است و چون گشتی آن مقام در تحریک است این بندہ گویا برائے دعا طلبی شیخ سنہی کہ سابق مطوف سنود در مکہ مکرمہ بود آنجا حاضر است بعد دعا شیخ حسین را دیدم کہ با جماعت کثیر مشغول کار و بار خود است این عاجز دفعہ دوم بحضور شریف حاضر می شود و درین دفعہ وجود مطہر مبارک بیرون از قبر گویا کہ

بر پہلو خفتہ است اما بطرحیکہ پا یہائے مبارک منضوم ببدن شریف است بقرب شان ایستادم و دعاہا خواستم و بلفظ یارسول اللہ وغیرہ اور الشفیع میکنم درین اشارجرات میشود کہ یکقدم پیش شو و دست مبارک راگرفتہ بوسہ دہ چونکہ نزدیک شدم چہ می بینم کہ ہر دو دست مبارک راچون بار رحمت الہی براین غلام میدارند چون بغل کشی معاملہ درمیان می آید و چنین مضمون لوا میفرمایند* دیگر کیفیات کہ دران حالت دیدہ شد بیان آن نمی توانم کہ برابر بیاد نماندہ اند اللھم صل وسلم وبارک علی سیدنا محمد النبی الامی الطاہر الزکی وعلی الہ وصحبہ وبارک وسلم۔

خواب ہفتم

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ط

۶۔ شب سہ شنبہ تاریخ ۲۰ جمادی الاول ۱۳۵۲ھ قبیل السحر در خواب دیدم ومن دران شب در کوٹی خانہ خود واقعہ کوہستان کوٹہ بودم کہ گویا من با جماعت کثیرہ از حضرات مجددیہ بسواری اسپان وشتران درخدمت وحاضری حضرت قبلہ گاہ خود رحمت اللہ علیہ ہستم و بطرح سفر سندھ منزل درباجارہ تعلقہ سیوہن مقرر است ومن خود را واقف دانستہ پرسان اوطاق سید عبد النبی شاہ میکنم و داخل شہر مذکور شدہ ایم باز حضرت قبلہ را در جائے دیگر کہ بسے مرتفع است می بینم کہ امامت نماز جمع کثیر از خلق اللہ میکنند وآن نماز ظہر است من بزودی تجدید وضو کردہ خود را بجماعت میرسانم در دل میگویم کہ ساعت یک است از روز آیا وقت ظہر داخل شدہ باشد یانہ کسے از اہل جماعت میگوید کہ حضرت نماز جنازہ برکسے خواندہ بود خواستند کہ بہمان وضو نماز ظہر ادا کنند پس از فراغ نماز حضرت قبلہ ما از تمامی جماعت برآمدہ باین غلام خود میفرمایند کہ حضرت موسےٰ علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام آمدنی است ومن فلان جادرین شہر بردم چہ طور

*کہ مرا بجہد ہموم بر انزیشان ودرشق آنکہ مضمون بدہن من بود کہ بیان بطور لطفی نفرمایند

ملاقات خواہد شد من عرض میکنم کہ بشرط آمدن اوشان فوراً حضرت را اطلاع میدہم گفتند خوب خوشنود شدہ رفتند بعد ساعتی خود را با جماعتی در مسجدی بینم در خلق غلغلہ افتاد کہ حضرت موسیٰ علےٰ نبینا علیہ الصلوٰۃ والسلام اینک در رسیدند فقیر با میبد دست بوسی ایشان با جماعت خود بزودی از مسجد برامدہ بسوی پیش میروم دیدم کہ حضرت موسیٰ علےٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام شخصی سفید رنگ بلند قد بارو ی نورانی جامہ ہای نہایت سفید پوشیدہ اند لحیۂ مبارکہ سیاہ و دراز و موہای سر مبارک نیز از ہر دو طرف لحیہ مبارکہ مسترسل گویا کہ حضرت موصوف برائے ملاقات حضرت والدم آمدہ اند و بر شتر سوار شدہ اند و رخانہ پیشین پا کردہ نشستہ اند و لیف سان فرزندم عبدالستار نظرم آمد من دران حالت رسیدم عرض کردم کہ حضرتا دست مبارکت بدہ کہ ببوسم بکمال مہربانی ہر دو دست مبارک خود بطرف من دراز میکنند و من بکمال محبت آنرا می بوسم و شتر را برخیزانیدہ روان می شوند و من پیادہ مجل ہمان شتر گرفتہ ہمراہش میروم و خلق اللہ در پس می آیند و در طلب ملاقات حضرت والدم داخل شہر میشوند من از یکی از اہل جماعت می پرسم کہ حضرت مادر کدام مکان می باشد کہ حضرت نبی اللہ موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام را تکلیف نشود آن شخص میگوید کہ مرا خبر نیست آخر من بفکر خود یک مکان را کہ دران انبوہ خلق بود مکان حضرت والد خود دانستہ حضرت نبی اللہ علےٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بآن مکان اشارہ میکنم از خواب بیدار شدم گفتنی تمام کہ ملاقات کردند یا نہ . واللہ تعالیٰ اعلم وعلمہ اتم . عبدہ محمد حسن عفی عنہ

خواب ہشتم

۸ - بسم اللہ الرحمٰن الرحیم - شب جمعہ تاریخ دہم ماہ ربیع الاول ۱۲۵۶؁ھ وقت سحور در خواب دیدم کہ من با جماعتی از رفیقان در سفر سندھ ہستم بقریہ رسیدم کہ گویا اہل

آن قریہ حسب عادت اہل سندھ مراد عوت کردہ اند و دران قریہ سابق ازین ہم
منزل کردہ بودیم اما ہیئت قریہ بطرح دیگر است خلاف طرحی کہ سابق دیدہ
بودم وقت دخول قریہ یک مردہ بر جنازہ افتادہ می بینم چونکہ داخل مساکن قریہ
شدیم اہل آن قریہ آن جنازہ را حاضر میکنند گویا کہ برائے نماز خواندن بران جنازہ
استدعا میکنند من نیز مستعد نماز خواناندن می شوم این گفتہ نمی توانم کہ نماز
جنازہ خواناندم یا نہ دران وقت یک ورقی بدستم میدہند کہ دران ورق چند ابیاتی
بحروف تہجی مفردہ نوشتہ شدہ است من آن را مرکب کردہ میخوانم این گفتہ نمی توانم
کہ بکدام زبان بودند سندھی یا ارد و یا افغانی اما این قدر گفتہ می توانم کہ بلغۃ عربی نبودند
مضمون آن ابیات وعظ و نصیحت است دران وقت کسی مرا میگوید کہ این نظم
تصنیف حضرت فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ است و آن گویندہ نیز فاروقی النسب فہمیدہ
میشود من مشغول خواندن آن حروف بودم کہ حضرت فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ
بذات شریف خود ظاہر میشوند گویا کہ از خواندن من آن ورق را خوشنود میشوند و
نوعی تبسم میفرمایند۔ حلیہ مبارکہ اوشان آنچہ بیاد ماندہ است این است گندم
گون قوی الجثہ با محاسن درمیانہ۔ ہیبتناک اما باوجود ہیبت نہایت متواضع و خندہ
پیشانی بعد ازان ہرچہ دیدم بیاد نماندہ است۔ اللّٰھم ارزقنی رؤیتہ و
رؤیتہ فی الدار الآخرۃ بفضلک یا رحمان۔ وصلی اللہ تعالیٰ علی سیدنا
محمد و آلہ وسلم۔

خواب نہم

۹۔ شب چہارشنبہ تاریخ ۳۰ ذی حجہ وقت سحر در خواب دیدم کہ در کدام مقبرۂ
کلان برائے زیارت بزرگان حاضر شدہ ام کہ اکثر قبور از سنگ مرمر در نظر می آیند۔
آخر بیک قبہ رسیدم کہ دران قبہ قبر مطہر حضرت رسول اکرم است صلی اللہ تعالیٰ علیہ و

آلہ وسلم وقبر حضرت پیران پیر قدس سرہٗ نیز دران قبہ است دیگر ہم چند نفر دران قبہ
برائے زیارت حاضر شدہ اند گویا کہ مجاوران از قبر مبارک مطہر قبر پوشہا را برمیدارند کہ
یکپائی مبارک ظاہر شد من پشت بدیوار قبہ رو بطرف حضور کردہ نظرم برپائے مبارک
است وباگریہ الصلوٰۃ والسلام علیک یارسول اللہ میگویم دریں اثنا رچہ می بینم کہ گویا
حضرت پیر قدس سرہٗ بصورت مرد نیم عمر با محاسن کوتاہ درمیان دیگر مردم بنظر لطف
سویم دیدہ اشارہ میکند بطرف زیارت پائے مبارک حضور بعد ازان بقدرت او تعالیٰ
حضور را صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نشستہ می بینم وحضرت پیر را نیز درمیان ما واخان
نشستہ می بینم ومن ہمان صورت پشت بدیوار قبہ کردہ باگریہ الصلوٰۃ والسلام
علیک یارسول اللہ برزبانم جاری است حلیہ مبارکہ اگرچہ بتمامہ بنظرم آمد اما بیان
آن کردہ نمی توانم کہ برحافظہ خود اعتماد ندارم بیدار شدم وصلوٰۃ شریف برزبانم جاری
بود۔ واللہ اعلم۔ شب چہارشنبہ ۳۰ ذی حجہ ۱۳۵۹ھ

خواب دہم

۱۰۔ شب چہار شنبہ تاریخ ۲ رجب ۱۳۶۳ھ در خواب دیدم کہ من در کوہستان
پشاور برکنارہ آب روان میروم وآنجا چنان معلوم می شود کہ قریۂ آخوند صاحب سوات
علیہ الرحمۃ دران حدود است۔ در دل تقاضائے ملاقات ودست بوسی اوشان
پیدا می شود قدری رو پس بطرف بالا رفتم دیدم کہ جماعتی از بزرگان برکنارہ ہمان آب
نشستہ اند وچنان معلوم میشود کہ آخوند صاحب ہم دران جماعت است و
جملہ با اکثر جماعت بتلاوت قرآن مجید مشغول اند چونکہ نزدیک رسیدم نظر آن جماعت
برمن افتاد کسی از جائی خود ایستادہ باستقبال پیش می آیند ومن چندان التفات
بآنہا نمی کنم مقصودم دران میان شناختن وملاقات آخوند صاحب است وآن
مکان کہ آن جماعت آنجا نشستہ اند گویا کہ چو ہیلائے برآب وزمین مزروعی است

تجیر من ازان جوبهای آب خیز زده از راه خشک بمیان جماعت رسیدم آنها بطریق
خوش آمد مصافحه با میکنند دران میان شخصی را با محاسن سفید دراز و جامه های کهنه
ساده و نورانیت روی دیدم از کسی پرسیدم که صاحب همین شخص است او در جواب نعم
یا بلی میگوید پس برائے مصافحه او پیش رفتم او هم ایستاده بکمال بشاشت مصافحه
نمود دستش را بوسیدم و آنجا بهم نشستیم بعض سخنان درمیان آمد که بیان آن
نمی توانم کسی ازان جماعه آخوند صاحب را میگوید که این صاحبزاده فلانی است ۔
اوشان چنانچه پیشتر از نام من واقف باشند نعم گفته در گفتگو میشوند پرسیدم که
قریه و خانه ایشان کجا اند اشاره بیک طرف میکنند که این خانه هائے ما یان است
پرسیدم که این زمین که آباد دیده میشود ملک شما یان است میگویند بلی ۔ همدران
وقت گویا که وقت نماز جمعه در رسید آخوند صاحب برخاستند من با جماعت شان
در پیش روان شدیم آخوند صاحب را جامه ها نهایت کهنه و پاریده دیدم یک قبائی
ساده برنگ خاکی با آب تر شده بنظرم آمد که اوشان آن را بر داشتند گویا که برائے
نماز جمعه آن را می پوشند چند قدمی رفتیم که مسجدی ظاهر شد خود دران مسجد رفته جماعت
شان بسبب تعظیم مرا پیش کردند دران مسجد نماز خواندیم من خود را در صف سوم یا چهارم
جای داده نشستم اما صوفیان آخوند صاحب مرا مقدم ساختند و بمکان خالی که پهلوی
آخوند صاحب بودند نشانیدند وقت نماز در رسید چنان اتفاق افتاد که مرا امام
کردند نماز خوانانیدم اما یاد ندارم که کدام سوره را در نماز خواندم دیگر نیز قصه ها و گفتگو های
بسیار با حضرت موصوف و با جماعت صوفیانش درمیان آمد ۔ که وقت
تحریر بیاد نمانده اند ۔ ۱۲ ۔

فصل در ذکر بعضی اوراد و وظائف حضرت ایشان

اعتصام حزب البحر

صلوٰۃ تنجینا الی اخرہا ثلثاً سورۃ الفاتحہ الی اخرہا ثلثاً۔ ایۃ الکرسی الی اخرہا ثلثاً ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَیْکُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ الی اخرالایۃ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ الی اخر السورۃ۔ رَبِّ سَہِّلْ وَیَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ عَلَیْنَا بحقِ الف با تا ثا جیم حا خا دذ را زا س ش ص ض طا ظا ع فا ق ک ل من وا ھا لام الف ہمزہ یا۔

شروع حزب البحر

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

یَا عَلِیُّ یَا عَظِیْمُ یَا حَلِیْمُ یَا عَلِیْمُ اَنْتَ رَبِّیْ وَعِلْمُکَ حَسْبِیْ فَنِعْمَ الرَّبُّ رَبِّیْ وَنِعْمَ الْحَسْبُ حَسْبِیْ تَنْصُرُ مَنْ تَشَاءُ وَاَنْتَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ نَسْئَلُکَ الْعِصْمَۃَ فِی الْحَرَکَاتِ وَالسَّکَنَاتِ وَ الْکَلِمَاتِ وَالْاِرَادَاتِ وَالْخَطَرَاتِ مِنَ الشُّکُوْکِ وَالظُّنُوْنِ وَالْاَوْہَامِ السَّاتِرَۃِ لِلْقُلُوْبِ عَنْ مُطَالَعَۃِ الْغُیُوْبِ فَقَدِ ابْتُلِیَ الْمُؤْمِنُوْنَ وَزُلْزِلُوْا زِلْزَالًا شَدِیْدًا ط وَاِذْ یَقُوْلُ الْمُنَافِقُوْنَ وَالَّذِیْنَ فِیْ قُلُوْبِہِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰہُ وَرَسُوْلُہٗ اِلَّا غُرُوْرًا ط فَثَبِّتْنَا وَانْصُرْنَا وَسَخِّرْ لَنَا ہٰذَا الْبَحْرَ کَمَا سَخَّرْتَ الْبَحْرَ لِمُوْسٰی عَلَیْہِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ النَّارَ لِاِبْرٰہِیْمَ عَلَیْہِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ الْجِبَالَ وَالْحَدِیْدَ لِدَاوٗدَ عَلَیْہِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ الرِّیَاحَ وَالشَّیَاطِیْنَ وَالْجِنَّ وَالْاِنْسَ لِسُلَیْمٰنَ

ـــــ
۱؎ دریجا مقصود خود تصور نماید ۱۲ ۲؎ اشارہ بمقصود خود کند ۱۲

وظیفہ حزب البحر

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ سَخَّرْتَ الْبُرَاقَ وَالثَّقَلَيْنِ لِسَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى
اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ وَ سَخِّرْ لَنَا كُلَّ بَحْرٍ هُوَ لَكَ فِي الْاَرْضِ وَالسَّمَاءِ
وَالْمُلْكِ وَالْمَلَكُوْتِ وَ بَحْرَ الدُّنْيَا وَ بَحْرَ الْاٰخِرَةِ وَ سَخِّرْ لَنَا كُلَّ شَيْءٍ
يَا مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ كٓهٰيٰعٓصٓ كٓهٰيٰعٓصٓ كٓهٰيٰعٓصٓ اُنْصُرْنَا
فَاِنَّكَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ وَافْتَحْ لَنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الْفَاتِحِيْنَ وَارْزُقْنَا
فَاِنَّكَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ وَاغْفِرْ لَنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الْغَافِرِيْنَ وَارْحَمْنَا فَاِنَّكَ
خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ وَاهْدِنَا وَنَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ
رِيْحًا طَيِّبَةً كَمَا هِيَ فِيْ عِلْمِكَ وَانْشُرْهَا عَلَيْنَا مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَتِكَ
وَاحْمِلْنَا بِهَا حَمْلَ الْكَرَامَةِ مَعَ السَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ فِي الدِّيْنِ وَالدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ○ اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ لَنَا اُمُوْرَنَا مَعَ الرَّاحَةِ
لِقُلُوْبِنَا وَاَبْدَانِنَا وَالسَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ فِيْ دِيْنِنَا وَدُنْيَانَا وَكُنْ لَّنَا
صَاحِبًا فِيْ سَفَرِنَا وَخَلِيْفَةً فِيْ اَهْلِنَا وَاطْمِسْ عَلٰى وُجُوْهِ اَعْدَائِنَا
وَامْسَخْهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ الْمُضِيَّ وَلَا الْمَجِيْءَ
اِلَيْنَا وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلٰى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى
يُبْصِرُوْنَ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا
مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ○ يٰسٓ ○ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ
عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ○ تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَّا اُنْذِرَ اٰبَاؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ
لَا يُؤْمِنُوْنَ اِنَّا جَعَلْنَا فِيْ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلٰلًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ
مُّقْمَحُوْنَ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ سَدًّا وَّمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنٰهُمْ
فَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ ○ شَاهَتِ الْوُجُوْهُ ثَلٰثًا وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ

الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا. طٰسٓ حٰمٓ عٓسٓقٓ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ حٰمٓ (ستا) حٰمٓ الْأَمْرُ وَجَاءَ النَّصْرُ فَعَلَيْنَا لَا يُنْصَرُونَ ۝ حٰمٓ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ط بِسْمِ اللّٰهِ بَابُنَا تَبَارَكَ حِيطَانُنَا يٰسٓ سَقْفُنَا كٓهٰيٰعٓصٓ كِفَايَتُنَا حٰمٓ عٓسٓقٓ حِمَايَتُنَا فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ط سِتْرُ الْعَرْشِ مَسْبُولٌ عَلَيْنَا وَعَيْنُ اللّٰهِ نَاظِرَةٌ إِلَيْنَا بِحَوْلِ اللّٰهِ لَا يُقْدَرُ عَلَيْنَا وَاللّٰهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ط بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ط فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ. إِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ثلثا حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ثلثا ....

....

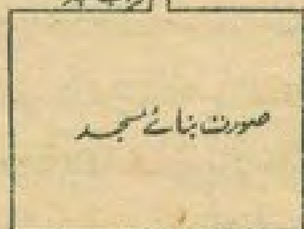
.... بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ثلثا، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثلثا، إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ط

اختتام حزب البحر

يَا اللّٰهُ يَا اللّٰهُ يَا نُورُ يَا نُورُ يَا حَقُّ يَا مُبِينُ اكْسُنِي مِنْ نُورِكَ وَعَلِّمْنِي مِنْ عِلْمِكَ وَفَهِّمْنِي عَنْكَ وَأَسْمِعْنِي مِنْكَ وَبَصِّرْنِي بِكَ

إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ يَا سَمِيْعُ يَا عَلِيْمُ يَا حَلِيْمُ يَا عَظِيْمُ اِسْمَعْ دُعَائِيْ بِخَصَائِصِ لُطْفِكَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ يَا عَظِيْمَ السُّلْطَانِ يَا قَدِيْمَ الْاِحْسَانِ يَا دَائِمَ النِّعَمِ يَا بَاسِطَ الرِّزْقِ يَا وَاسِعَ الْعَطَاءِ يَا دَافِعَ الْبَلَاءِ يَا سَامِعَ الدُّعَاءِ يَا حَاضِرًا لَيْسَ بِغَائِبٍ يَا مَوْجُوْدًا عِنْدَ الشَّدَائِدِ يَا خَفِيَّ اللُّطْفِ يَا لَطِيْفَ الصُّنْعِ يَا جَمِيْلَ السَّتْرِ يَا حَلِيْمًا لَا يَعْجَلُ يَا جَوَادًا لَا يَبْخَلُ اِقْضِ حَاجَاتِيْ يَا مَنْ لَّهُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ اَسْئَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهٖ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهٖ يَا مُجِيْبُ اَجِبْ دَعْوَتِيْ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ ط

ترتیب خواندن وزکوٰۃ حزب البحر

دوازدہ روز روزہ گیرد و از جلالی و جمالی[1] پرہیزد و ہر روز در جائیکہ از خلق فارغ باشد برود و غسل کردہ جامہ پاک پوشیدہ چہار خط بطریق بنائے مسجد بکشد و راہ در آمدن بگذارد و فاتحہ و

[1] بیان جلالی و جمالی بطریق اجمال آنکہ از اشیاء سہ چیز دست چنانچہ گوشت و شیر و بیضہ و غیرہ و انواع آن بہ پرہیز باید تا صفائی باطن حاصل آید و نیز در اقسام حروف کہ بنظر مناسب زاہد این است کہ درین ایام از افعال جمالیہ چنانچہ فرح و خندہ و اختلاط و سرود و استشارہ و خوردن طعمہ ملونہ و اکسیہ نفیسہ و ہمچنیں از افعال جلالیہ چنانچہ خشم و غضب و تعنت و استکبار و افتخار و کلمات نامشروع و امثال آن بپرہیز باید بلکہ بتقوی و ورع و انابت و فارغی و تفکر و مسائل نفس خود مشغول باشد ۔ ۱۲ منہ قدس سرہ

آیة الکرسی با بسم اللہ در دو خواندہ باشد قدری خوشبوی ہم حاضر نماید بعد ازان بسم اللہ
کردہ پائے راست خود پیش کردہ داخل خط شود و دراہیکہ گذاشتہ بود باز آن را بند
نماید بہتر آنکہ آں خطوط بہ تیغ جوہر دار باشد بعد ازاں دو رکعت نماز نفل بہ نیت
آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم بگذارد و دو رکعت بہ نیت جمیع اولیاء و انبیاء بگذارد
و دو رکعت بہ نیت مصنف حزب البحر شیخ ابو الحسن شاذلی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ
بگذارد و بعد ازان فاتحہ و آیة الکرسی و اخلاص و معوذتین و کلمہ تمجید و تہلیل سہ
سہ بار بخواند و اعتصام سہ بار و سی مرتبہ حزب بخواند و سہ بار اختتام خواندہ سر
بسجدہ نہد و از حق تعالیٰ حاجت خود بخواہد و نجات از شر دشمنان انس و جن بخواہد
بعد ازاں لِلّٰہِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ تا آخر سورہ خواندہ بر آید و خطوط محو کند تا ۱۲ روز چنیں
کند زکوٰۃ تمام شد بعد ازان یکبار در روز و یکبار در شب با اعتصام و اختتام خواندہ
باشد و اگر روزانہ سہ بار خواند بہتر است لیکن در ہر خواندن مراعات اشارات لازم
است و آن این است کہ چون لفظ سَنُلْقِیْ فِیْ قُلُوْبِ الَّذِیْنَ کَفَرُوا الرُّعْبَ رسید اسہ بار بخواند
و ہر بار بانگشت سبابۂ دست راست بر سر خود در ہوا دائرہ بکشد و چون بلفظ اِنَّ
عَسٰی رَبُّکُمْ برسد مقصود خود در دل آرد و از حق تعالیٰ سوال آن کند و در لفظ مَلَأَ
الْعِصِیْ نیز مقصود در دل خود آرد و در لفظ کُلِّ شَیْئٍ نیز مقصود دل آرد و از او تعالیٰ
سوال نماید و چوں بہ کٓھٰیٰعٓصٓ برسد بر ہر حرف آن انگشت از دست راست
و چپ خود قبض نماید کہ وقت گفتن کاف انگشتہائے خنصر ہر دو دست عقد
کند و بر ہا انگشتہائے بنصر و بر صاد خنصر و بر کہیعص باز بطریق اول عقد
نماید و چوں بہ شاہت الوجوہ برسد دشمنان دینی و دنیوی در دل آرد و
چوں بلفظ سدّ اَبَرْسَد ہر دو جا بالضمہ سین خواند و چون بہ حٓمٓ عٓسٓقٓ برسد
انگشتان ہر دو دست ہمچنان کہ عقد میداشت یکجا حل نماید و چوں بار چہارم

بہ کلمہ یحصص برسد باز بطریق معہود عقد نماید و بر جمعہ یکجا حل نماید و چوں بہ حم برسد شش بار تکرار نماید و ہر بار بیک طرفی از جہات ستہ بدمد مغرب و مشرق، جنوب و شمال، فوق و تحت و ضرور است کہ حاجت خود را مشروع مقرر نماید کہ در غیر مشروع خوف رجعت است۔ والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ وصلے اللہ تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد وآلہ وسلم۔

فقیر محمد حسن مجددی عفی عنہ خواندہ حزب البحر بطریق مذکور اجازت میدہد کما اجازنی بہ اشیاخی رحمہم اللہ تعالیٰ

فائدہ: حضرت ایشان برائے خواندن حزب البحر ہر کس را اجازت عام دادہ اند پس ہر کہ دریں کتاب بہ بیند بخواند او را اجازت است دریجا آمدن و روبرو اجازت گرفتن ضرور نیست۔

فائدہ: دیگر حضرت ایشان بعضی کسان را بغیر زکوٰۃ و کشیدن چلہ ہم اجازت خواندن حزب البحر ہمیں طور میدادند و میفرمودند کہ صبح و شام سہ سہ بار یا یکبار بخوانید و فقیر میگوید اگر بغیر مراعات رموز و اشارات بخواند ہم مرخص است چرا کہ این وظیفہ مشتمل بر آیات شریفہ و ادعیہ ماثورہ است کہ سرتاپا رحمت و برکت در برکت است اسمائے جلبیہ و موکلات نیست کہ خوف رجعت داشتہ باشد بر تقدیر اگر مقصود حاصل نشد تاہم از خالی از فائدہ و ثواب اخروی نباشد۔ والاعمال بالنیات فعلیکم بتصحیح النیۃ وابتغاء مرضاۃ اللہ تعالیٰ تفوزو باللہ رجات العالیات۔

ترتیب خواندن دلائل الخیرات

حضرت ایشان وظیفہ دلائل الخیرات علی الدوام در سفر و حضر مقرر یکحزب روزانہ بعد از نماز ظہر بخواندند اگر اتفاقاً روزی ناغہ میشد دیگر روز آں را قضا میکردند روز جمعہ

مشروع کرده بروز پنجشنبه ختم میکردند و میفرمودند که مارا از آباو مشائخ خود همین
طریقه رسیده است و هر که اذن میگرفت اورا همین طریق اذن میدادند و هدایت
میکردند که روز جمعه اول اسماء الله تعالی بخوانی بعد ازان اسماء الرسول صلی الله
تعالی علیه وسلم باین طریق که با هر اسم از اسماء الله تعالی جل جلاله بگوئی و با هر
اسم از اسماء الرسول صلی الله تعالی علیه وسلم در اول لفظ سیدنا و در آخر صلی الله
تعالی علیه وسلم خوانده باشد مثلاً سیدنا محمد صلی الله تعالی علیه
وسلم سیدنا احمد صلی الله تعالی علیه وسلم الی آخرها بعد ازان حزب
اول روز جمعه از صَلَّی اللّٰهُ عَلٰی سَیِّدِنَا وَمَوْلٰنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِهٖ وَ
صَحْبِهٖ وَسَلَّمَ تا حَتّٰی لَا یَکُوْنَ عَلَیَّ سُلْطَانٌ بخواند۔

روز شنبه از اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ مِنْ خَیْرِ مَا تَعْلَمُ تا کَمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰی لَهٗ بخواند
روز یکشنبه از اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی رُوْحِ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ تا اظهرهم سلطانا
روز دوشنبه از اللهم صل علی عبدک محمد تا اللهم استرنا بسترک الجمیل
روز سه شنبه از اللهم انی اسئلک بحقک العظیم تا لا قوة الا بالله العلی العظیم
روز چهارشنبه از اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد تا فی کل یوم الف مرة
روز پنجشنبه از ان تصلی علیه وعلی آله عدد من سبحک تا بفضلک یا ارحم الراحمین

حضرت ایشان یک مجموعه وظائف قلمی در وظیفه خود داشتند و همیشه بران
وظیفه میکردند در اول آن حصن الحصین و ثلاثیات بخاری بخط کشمیری بغایت
خوشخط نوشته شده بعد ازان دلائل الخیرات در متن و بر حاشیه آن شفاء الامراض
حضرت خواجه بیرنگ قدس سره که انهم بطرز دلائل الخیرات منقسم بر هفت حزب
است بدستخط خود نوشته اند بعد ازان حزب البحر و قصیده همزیه لصاحب
البرده و قصیده جالیة الکدر و قصیده غوثیه و قصیده بانت سعاد و دیگر وظائف

داوراد جمع کرده نوشته اند دراوائل مرض آخرین آن مجموعه را الفقیر عنایت فرمودند
این فقیر دست حضرت ایشان گرفته بوسیدم وعرض داشتم که حضرتا درین مجموعه بغیر
از دلائل دیگر وظائف واوراد هم بسیار اند آن همه را اجازت بدهید بزبان افغانی
ارشاد فرمودند تا ته کلی اجازت دی کل اجازت دی - واین فقیر در ۱۳۳۳ھ
درحرم شریف مدینه منوره از شیخ الدلائل اجازت گرفته بود آنوقت بزرگ موصوف
بطریق مشهور ومعروف یعنی ابتداء روز دوشنبه وختم روز یکشنبه مرا ارشاد فرموده
بود - مطلب که هر دو طریق معمول ومأذون مشائخ است طالب بهر طریقه که
بخواند مجاز ومختار است -

ترتیب ختم خواجگان

بعد از نماز عصر با جماعت حاضرین حلقه کرده می نشستند وچادر سفید میگسترانیدند
وذخیره کرده آن یکصد ویازده سنگریزه ها می بودند بر چادر می انداختند وازاں ده دانه کلان
چیده برائے حساب علحده می داشتند ویکصد دانه بر حاضرین توزیع وتقسیم
می کردند پس با جماعت دستها بر داشته فاتحه بالبسمله میخوانند درود شریف
را یکصد بار میخوانند بعد ازان از سنگریزها بیست ویکعدد از حاضرین یک یک دو
دو واپس گرفته کم می کردند وهفتاد ونه بار سوره الم نشرح میخوانند باز همان
سنگریزها را بجماعت تقسیم کرده صد پوره میکردند وسوره قل هو الله احد
شروع میکردند ویک هزار بار میخوانند وهرگاه صد پوره میشد یکدانه از سنگریزهای
حساب والا جدا میکردند تا که در ده بار یک هزار تمام میشد باز دستها بالا کرده
سوره فاتحه میخوانند باز درود شریف صد بار بعد ازان

لاحول ولا قوة الا بالله پنجصد بار ودر آخر صدی العلی العظیم میخوانند
باز درود شریف صد بار بعد ازاں -

حسبنا الله و نعم الوکیل پنجصد بار و در آخر صد نعم المولیٰ و نعم النصیر ہم ضم میکردند باز درود شریف صد بار بعد ازاں لا الٰہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین پنجصد بار باز درود شریف صد بار بعد ازاں یَاحَیُّ یَاقَیُّوْمُ پنجصد بار و در آخر ہر صد برحمتک استغیث ہم میخواندند باز درود شریف صد بار خوانده۔

یَاقَاضِیَ الْحَاجَاتِ صدبار یَاکَافِیَ الْمُهِمَّاتِ صدبار یَاکَاشِفَ الْمُشْکِلَاتِ صدبار یَادَافِعَ الْبَلِیَّاتِ صدبار یَامُجِیْبَ الدَّعْوَاتِ صدبار یَاشَافِیَ الْاَمْرَاضِ صدبار یَااَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ صد بار خوانده ختم میکردند بعد ازاں دست بالا کرده ایصال ثواب بایں طریق میکردند الٰہی تو قبول بگردان ثواب ایں ختمات مبارکات برمع پر فتوح حضرت محمد مصطفےٰ احمد مجتبےٰ صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم و اہلِ بیت اطہار ایشان و اصحابِ اخیار ایشاں و تابعین کل ایشان خصوصاً ثواب ختم اول بروحانیت حضرات خواجگان نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم از حضرت صدیق اکبر تا بحضرت مرشدی و قبلگاہیم برسان۔ الٰہی ارواح متبرکۂ ایشان را بدرگاہِ تو شفیع آوردم و وسیلہ ساختم حاجات دینی و دنیوی از تو میخواہم اَللّٰهُمَّ اقْضِ حَاجَاتِنَا وَحَاجَاتِ مَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ وَحَصِّلْ مُرَادَاتِنَا وَمُرَادَاتِ مَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ وصلے اللہ تعالیٰ علےٰ سیدنا محمد والہ واصحابہ وسلم۔

باید دانست کہ ختم خواجگان در خانوادہ نقشبندیہ از زمانِ قدیم متوارث و معمول است موجب نزول برکات و فیوض باطنی و شرح صدور سالکان و طالبان میشود و اصل آں فقط تا سورۂ اخلاص است یعنی فاتحہ ہفت بار درود شریف

صد بار سورۂ الم نشرح ۷۹ بار سورہ اخلاص ہزار بار سورۂ فاتحہ ہفت بار و در آخر درود شریف صد بار بعد ازاں متاخرین دیگر ختمات ایزاد کردہ اند ختمہ لاحول ولا قوۃ الا باللہ مخصوص بروحانیت حضرت امام ربانی و ختمہ حسبنا اللہ ونعم الوکیل بروحانیت حضرت خواجہ محمد معصوم نمودہ اند۔ در دُرّ للمعارف از حضرت شاہ غلام علی می آرد کہ خواجگان نقشبندیہ کہ ختم ایشان مشہور است ہفت اند (۱) خواجہ عبد الخالق غجدوانی (۲) خواجہ عارف ریوگری (۳) خواجہ محمود انجیر فغنوی (۴) خواجہ علی رامیتنی (۵) خواجہ بابای سماسی (۶) خواجہ امیر کلال (۷) خواجہ بہاؤ الدین نقشبند قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم پس اگر وقت تنگ باشد یا جماعت قلیل بود برہمیں قدر اکتفا کردہ ثواب آں بارواح طیبہ حضرات نقشبندیہ باید بخشید برائے حل مشکلات وقضائے حاجات ودفع آفات و بلیات مجرب ومعمول مشائخ است اگر کسے را مشکلی پیش آید ہفت کس حلقہ کردہ بنشینند و تا ہفت روز ختم خواجگان بخوانند بفضلہ تعالیٰ آں مشکل آساں شود واگر یک کس بخواند ہم اختیار دارد وحضرت کلاں قدس سرہ دریں ختم صلوٰۃ تنجینا ہم سہ صد وشصت بار میخواندند ووظیفہ صلوٰۃ تنجینا نیز ارشاد میفرمودند کہ برائے ہر مشکل وہم سہ صد وشصت بار ہر روز خواندہ شود۔

وصیغہ صلوٰۃ تنجینا این است اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّ عَلٰى اٰلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلٰوةً تُنَجِّيْنَا بِهَا مِنْ جَمِيْعِ الْاَهْوَالِ وَالْاٰفَاتِ وَتَقْضِىْ لَنَا بِهَا جَمِيْعَ الْحَاجَاتِ وَتُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ جَمِيْعِ السَّيِّئَاتِ وَتَرْفَعُنَا بِهَا اَعْلَى الدَّرَجَاتِ وَتُبَلِّغُنَا بِهَا اَقْصَى الْغَايَاتِ مِنْ جَمِيْعِ الْخَيْرَاتِ فِى الْحَيَاتِ وَبَعْدَ الْمَمَاتِ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ط

صیغہ صلوٰۃ تنجینا

فوائد و فواضل این درود شریف برائے حصول مقاصد و دفع شدائد مشہور و معروف است شیخ عبدالحق محدث دہلوی در جذب القلوب می نویسد که خواندن این درود کافل جمیع مہمات و مقاصد دنیا و آخرت است و قطب قضائے حاجات و مہمات کاتب حروف است و خواندن آن جہۃ نجات از آفات کشتی و دریا منقول و مجرب است و اقل آن سیصد بار است آورده اند که عزیزی بخواندنِ این صیغه ہزار بار برائے مہمی کرداشت مامور گشت سیصد بار خوانده بود که آن مہم مقضی گشت بعد ازان وظیفه در خواندن سیصد بار تعین یافت کذا ذکره بعض العلماء انتہی پس اصحابِ حاجات را باید که ازین درود شریف غافل نشوند ہرگاه آفتی یا مصیبتی پدید آید با جماعت مصلیان نشسته ہزار بار بخوانند و اگر یک کس باشد سیصد بار بخواند ورنه ہر قدر که ممکن باشد صد بار یا چہل بار یا یکبار ہم خوب است۔

ترتیب استخاره:۔ ہر کسی را مہمی در پیش آید و نداند که چه کند باید که دعائے استخاره بخواند و ترتیبش این است که اول دو رکعت نماز نفل بخواند بروز باشد یا بشب و ہر سوره که بخواہد با فاتحه ضم نماید بعد ازان این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْتَخِیْرُكَ بِعِلْمِكَ وَاَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَاَسْئَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِیْمِ فَاِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ خَیْرٌ لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَمَعَاشِیْ وَعَاقِبَةِ اَمْرِیْ وَعَاجِلِهٖ وَاٰجِلِهٖ فَاقْدِرْهُ لِیْ وَیَسِّرْهُ لِیْ ثُمَّ بَارِكْ لِیْ فِیْهِ وَاِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ شَرٌّ لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَمَعَاشِیْ وَعَاقِبَةِ اَمْرِیْ وَعَاجِلِهٖ وَاٰجِلِهٖ فَاصْرِفْهُ عَنِّیْ وَاصْرِفْنِیْ عَنْهُ وَاقْدِرْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ كَانَ ثُمَّ اَرْضِنِیْ بِهٖ۔

ودر وقت گفتن هٰذَا الْاَمْرَ ہرچہ مقصود او باشد در دل آرد واشارہ بآن بکند
مثلاً هذا السفر، هذا النکاح، هٰذہ التجارۃ بس ترتیب استخارہ و
دعائے ماثورہ ہمیں قدر است کہ مذکور شد آنرا سہ روز یا ہفت روز بخواند بعد ازان
بہر طرف کہ دل او مایل شد از کردن یا نکردن بران عمل بکند ہرچہ خیر او دران باشد
پیش خواہد آمد باقی در خواب دیدن چیزی یا دیدن کسی کہ اور انگوید بکن یا مکن ضرور نیست

فصل در تمائم و تعویذات و بعضی ادعیہ ماثورہ و اعمالِ مجربہ مشائخ کرام

حضرت ایشان در ابتدا تعویذہا بسیار می نوشتند ہر کسی کہ برائے امراض و
آفات یا مشکلات زمانہ استدعا میکرد او را تعویذ برائے آویختن در گلو یا بستن بر بازو
فوراً نوشتہ میدادند و در آخر تعویذ نوشتن یکقلم موقوف کردند ہرچند کسی اصرار میکرد
قبول نمی کردند و وجہ آن خود بیان می فرمودند کہ در تعاویذ آیات قرآن مجید و اسمار مبارکہ
حق سبحانہ و تعالیٰ نوشتہ میدہیم مردمان آنرا خوب بطور محفوظ نمی دارند و ادب آن نمیکنند
بعد از حصول مقصود و استغنا آنرا بیکار کردہ می اندازند بسیار جاہا دیدہ ایم کہ
تعویذہائے مقدسہ خود نوشتہ در تودہ انبار یا جاہائے ناپاک یافتہ میشوند پس
اگر یکے را نوشتہ میدہیم دیگری را نمی دہیم ناراض میشوند و اصرار و الحاح میکنند ازین
سبب یک لخت بند کردیم پس ارباب حاجت را بجائے تعویذ رشتہ خام دم
کردہ میدادند و برائے لبستہ کردن آن مثل تعویذہا میفرمودند یا آب دم کردہ میدادند
و بعضی را برائے مشکلات حسب مناسبت احوال و اشخاص وظیفہ و دعا
تلقین می کردند۔

و از وجہ مذکور ایں فقیر ہم حتی المقدور از نوشتن تعویذ پہلو تہی میکند مگر حسب ضرورت
بر نوشتن ایں رباعی کہ از مرحوم حضرت ضیاء احمد علیہ والہ مرا اذن رسیدہ است اکتفای
کنم و اکثر خواہشمندان را نوشتہ میدہم و آن این است ۔

اے وصف ذات تو حیران کہ و مہ — وز جملہ جہاں خدمت درگاہ تو بہ
علت تو فرستی و شفا ہم تو دہی ، — از فضل خویش تو بستان واین بدہ

وگاہی ایں نقش معظم و مکرم کہ آنہم از حضرت موصوف مرا رسیدہ است برائے
تمام اغراض و امراض و مقاصد نوشتہ
میدہم و آن مربع عدد اسم ذاتی است
جل و علا کہ او سبحانہ و تعالیٰ مجیب الدعوات
وقاضی الحاجات است برکت اسم مذکور
کہ اسم اعظم است جمیع مرادات حاصل و
تمام مشکلات حل میشوند - ۱۲

۱۶	۱۷	۱۰	۲۳
۱۱	۲۲	۱۳	۲۰
۲۱	۱۲	۱۹	۱۴
۱۸	۱۵	۲۴	۹

و برائے تمام امراض و اوجاع و اسقام سورہ فاتحہ با بسملہ ہفت بار خواندہ
بر آب دم کردہ نوشانیدن یا بر مریض خواندہ نفث کردن شفای ہر علت و دوائے
ہر مصیبت است نام این سورہ سورۃ الشفا است و نیز شش آیات
شفا از قرآن شریف برائے دفع مرضہا و شغلہائے بیماران مجرب مشائخ است ،
کما صحیح و ایں دعا برائے ہر مرض و علت خواندہ دم کند بِسْمِ اللّٰہِ الشَّافِی
بِسْمِ اللّٰہِ الْکَافِی بِسْمِ اللّٰہِ الْمُعَافِی بِسْمِ اللّٰہِ الَّذِی لَا یَضُرُّ مَعَ اسْمِہٖ
شَیْءٌ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِی السَّمَآءِ وَھُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ اَذْھِبِ الْبَاْسَ
رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ اَنْتَ الشَّافِی لَا شِفَاءَ اِلَّا شِفَاؤُکَ شِفَاءً لَا یُغَادِرُ
سَقَمًا وَلَا اَلَمًا ۔

آیات شفاء

برائے شفائے مریضان و صحت جسم و جان شش آیات قرآن شریف در صحن چینی نوشتہ تا ہفت روز بیمار را بنوشانند اگر حکیمان از علاج او عاجز شدہ باشند بفضلہ تعالیٰ شانہ شفا یابد آن آیات شریفہ این اند بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ویشف صدور قوم مومنین ۝ وشفاء لما فی الصدور ۝ یخرج من بطونہا شراب مختلف الوانہ فیہ شفاء للناس ۝ وننزل من القرآن ما ہو شفاء و رحمۃ للمومنین ۝ واذا مرضت فہو یشفین ۝ قل ہو للذین امنوا ہدی و شفاء ۝ وصلی اللہ تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد و آلہ وسلم۔ در شرح مشکوٰۃ نقل است از امام ابوالقاسم قشیری گفت کہ بیمار شد ولد من بیماری سخت تا آنکہ مشرف شد بر موت و سخت شد کار بروی پس دیدم پیغمبر را صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم در خواب پس حکایت کردم در حضرت وی قصہ ولد را فرمود تو کجائی از آیات شفا پس بیدار شدم و تفحص کردم در قرآن آیات شفا و را یافتم آنرا در شش موضع کہ مذکور شد پس نوشتم این آیات را و حل کردم باب و نوشانیدم او را آن آب پس شفا یافت فی الحال گویا بند از پائے او کشادہ شد و شیخ عبدالحق محدث در شرح مشکوٰۃ این عمل را از دیگر مشائخ نیز نقل کردہ کہ خوانند آن بر مریض و باب شستہ نوشانیدن آن تجربہ صحیح رسیدہ۔

برائے درد دندان بنویسد بر یک کاغذ خورد بکلک نباء مستقر و آن را بپیچیدہ در دندان مثقوب بدارد در ہمان ساعت درد دفع شود و کاغذ را در آب روان بشوید یا جائے پاک بدارد **برائے طحال** ہفت بار سورہ انا اعطینٰک الکوثر بر مرچ سیاہ خواندہ دم کند و ہر روز ہفت دانہ از ان نہار بخورد ایضاً برائے طحال۔۔ بناخن سبابہ بیمین بر شکم او بنویسد و شل کلمۃ خبیثۃ

كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ۔

برائے بند شدن بول وبراز وحصاة بنویسد واذ استسقی موسیٰ لقومہ فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت منہ اثنتا عشرۃ عیناً قد علم کل اناس مشربھم کلوا واشربوا من رزق اللہ ولا تعثوا فی الارض مفسدین پس آن را بآب محو کند و بنوشد۔

برائے جروح وقروح وجریان دم قدری خاک پاک گرفتہ اندک بر زخم بپاشد و بگوید بسم اللہ تربۃ ارضنا بریقۃ بعضنا یشفی سقیمنا باذن ربنا و دم بکند و سہ بار تکرار کند نفع شود برائے چیچک و سرخکان بر برنج سالم کہ شکستہ نباشد چہل بار سورۃ انا اعطینک الکوثر بخواند ہر بار دم کند پس ہفت دانہ ازان ہر روز بلع کند و اگر طفل باشد یکدانہ یا سہ آنہ

برائے درد سعازم دست خود بر سر مریض بدارد و بگوید اُسْكُنْ اَيُّهَا الْوَجَعُ بِعِزَّةِ مَنْ لَهٗ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ و تا سہ بار تکرار کند درد دفع شود و برائے تمام اوجاع و آلام ہمیں طور دم بکند مجرب است۔

برائے کشائش رزق و دفع قرض این دعا بعد از ہر نماز سہ بار بخواند اللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُبِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَاَعُوْذُبِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَاَعُوْذُبِكَ مِنَ الْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَاَعُوْذُبِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ اَللّٰهُمَّ اكْفِنِيْ بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَاَغْنِنِيْ بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ۔

و سورۃ اذا وقعت الواقعۃ بعد از مغرب و عشاء خواندن برائے ادائے دین و دفع فقر و فاقہ مجرب است و اگر ممکن باشد تا چہل روز چہل بار بخواند

ورنہ بریکبار مداومت بکند۔ واسم شریف یا مغنی یازدہ صد و یازدہ بار کہ موافق عدد حروف است خواندن نیز سبب کشائش رزق وحصول غنا است
برائے پیدا شدن گم شدہ یا مال دزدیدہ ایں دعا تا سہ روز بر روز سہ بار خواندہ بجہات ستہ بدمد کہ برائے پیدا شدن گم شدہ مجرب ومعمول مشائخ است.
بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰھُمَّ اِنَّ الْاَرْضَ اَرْضُکَ وَ السَّمَآءَ سَمَآؤُکَ وَمَا بَیْنَھُمَا لَکَ فَاجْعَلْ ذٰلِکَ کُلَّہٗ اَضْیَقَ عَلٰی مَنْ ذَھَبَ بِہٖ حَتّٰی یَرُدَّھَا اِلَیَّ اَللّٰھُمَّ اَنْتَ رَبُّ مَنْ فِی الْاَرْضِ وَرَبُّ مَنْ فِی السَّمَآءِ قَادِرٌ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ وَغَالِبٌ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ رَادُّ الضَّالَّۃِ وَتَھْدِیْ مِنَ الضَّلَالَۃِ اُرْدُدْ عَلَیَّ ضَالَّتِیْ فَاِنَّھَا مِنْ عَطَایَاکَ وَفَضْلِکَ وَصَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَسَلَّمَ۔ واگر آں چیز از دیگری باشد بجائے ضمیر متکلم ضمیر غائب بخواند و بگوید "اِلَیْہِ" "عَلَیْہِ" و "ضَالَّتَہٗ"۔ بعد ازاں ایں رباعی منسوب بشیخ الاسلام عبداللہ انصاری بخواند ع

یارب بگوش دلم زغیب آوازرساں	مرغ دل خستہ را بپرواز رساں
یارب کہ بمردانگی مردانِ خدا	ایں گم شدہ مرا بمن باز رساں

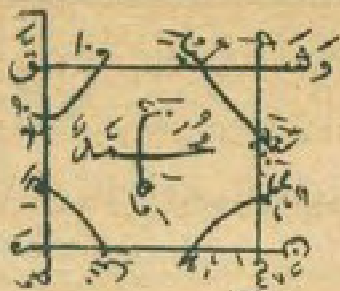
واگر آں چیز از دیگر کس باشد بگوید ع
ایں گم شدہ ورا باو باز رساں

برائے دفع جراد از زراعت بر چہار قطعہ کاغذ بنویسد وَاِذَا تَوَلّٰی سَعٰی فِی الْاَرْضِ لِیُفْسِدَ فِیْھَا وَیُھْلِکَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰہُ لَا یُحِبُّ الْفَسَادَ و ہر یک قطعہ را بر چہار طرف زراعت بستہ کند ملخ دفع خود۔
برائے دفع موش سورہ تبت یدا بنویسد و بعد ازاں بنویسد اَیَّتُھَا الْفِیْرَانُ

اِرْتَحِلُ عَنَّا فَاِنْ لَّمْ تَرْتَحِلُ فَاْذَنْ اَنْتَ بِحَرْبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ انْصَرَفُوْا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ وآن را بر چوبی بستہ درمیان زراعت نصب کند۔

برائے تکثیر آب چاہ یا نہر این آیت شریفہ ثم قست قلوبکم من بعد ذلک تا عما تعملون بر سفال پاک بنویسد و آنرا در چاہ بیندازد آب آن بسیار شود۔

و اگر زنی عقیمہ باشد و بار آور نمی شود بنویسد آیت کریمہ رب لاتذرنی فردا بر ہفت پارچہ کاغذ ہر روز یک پارچہ ازان در آب شستہ بنوشد و ہمیں آیت را زن و مرد ہر روز صد بار خواندہ باشند و برائے حفظ جنین در شکم مادر بگیرد چہل و یک تار معصفر بقدر قامت آن زن و آن آیت شریفہ واصبر وما صبرک تا یمکرون و سورہ قل یا ایہا الکافرون ہفت مرتبہ بر آں دم نماید و ہر مرتبہ کہ نفث کند خیطہا را یک عقدہ بدہد و بر کمر زن بستہ کند از اسقاط محفوظ ماند و اگر کسی را اولاد نرینہ نمی شود و از ابتدائے حمل تا سہ ماہ این آیت شریفہ یا زکریا انا نبشرک بغلام اسمہ یحیی لم نجعل لہ من قبل سمیا اللہم انی سمیت لک ما فی بطن ھن کا المرأۃ احمداً او محمداً فکونہ ذکراً در ہر ماہ در صحن چینی یا پارچہ کاغذ نوشتہ بنوشند فرزند نرینہ پیدا شود و احمد و محمد بانگشت سبابہ بر شکم حاملہ نوشتن نیز مجرب است۔ و برائے آسانی ولادت و دفع دردزہ بنویسد بسم اللّٰہ الرحمن الرحیم۔ اذا السماء انشقت تا والقت ما فیہا وتخلت و شستہ بنوشاند فی الفور خلاص شود و این نقش مجرب فقیر است نوشتہ پیش روئے مریضہ بگیرند تا آنرا بچشم دیدہ باشد اگر دیر کند باز شستہ

بنوشانند واصل نقش این طور است

شعر

وَشقّ له من اسمه لیجلّه ۔

فذ والعرش محمودٌ وهذا محمدٌ

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرماید عجب دارم از مردمان چرا غافل شده اند از چهار چیز کسیکه مغموم باشد از قول حق سبحانہ وتعالیٰ لا إله الا انت سبحانك انی کنت من الظالمین حال آنکہ خدائے تعالےٰ میفرماید فاستجبنا له ونجیناه من الغم وکذلك ننجی المومنین وکسیکه جهاد میکند با اعدا از قول او سبحانہ وتعالیٰ حسبنا الله ونعم الوکیل حال انکہ وی سبحانہ وتعالیٰ میفرماید فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم تمسسهم سوء وکسیکه در دست دشمنان گرفتار شده باشد از قول حق سبحانہ وتعالیٰ وافوض امری الی الله ان الله بصیر بالعباد حال انکہ خدای تعالیٰ میفرماید فوقاه الله سیئات ما مکروا وحاق بهم سوء العذاب وکسیکه خوف دارد از چشم بد از قول خدای تعالیٰ ما شاء الله لا قوة الا بالله ۔

وحضرت امام ربانی در جاییکه خوف دزدان یا قطاع الطریق باشد بخواندن سورۂ لایلاف قریش ارشاد فرموده اند بے قید وقت وعدد باید که بکثرت خوانده باشند ۔

برائے دفع جن واثر غیب وخرارت شیطان خواه در بدن انسان باشد خواه بنگ باری وآتشزدگی در مکان خواندن آیت الکرسی ومعوذتین وکلمات اذان تاثیر عظیم دارد اگر مریض خوانده نباشد دیگرے خوانده دم کند ودیگر دعائے مشهور بحرز ابی دجانه نیز معمول مشائخ است وآن این است بسم الله الرحمن الرحیم

مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُوْلِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ اِلٰى مَنْ طَرَقَ الدَّارَ مِنَ الْعُمَّارِ وَالزُّوَّارِ
اِلَّا طَارِقًا يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمٰنُ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ لَنَا وَلَكُمْ فِي الْحَقِّ سَعَةً فَاِنْ
تَكُ عَاشِقًا مُوْلِعًا اَوْ فَاجِرًا مُؤْذِيًا فَهٰذَا كِتَابُ اللّٰهِ يَنْطِقُ عَلَيْنَا وَعَلَيْكُمْ
بِالْحَقِّ اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ وَرُسُلُنَا يَكْتُبُوْنَ مَا تَمْكُرُوْنَ
اُتْرُكُوْا صَاحِبَ كِتَابِيْ هٰذَا وَانْطَلِقُوْا اِلٰى عَبَدَةِ الْاَوْثَانِ وَاِلٰى مَنْ يَزْعُمُ
اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَ
اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ حٰمٓ لَا يُنْصَرُوْنَ حٰمٓ تَفَرَّقَ اَعْدَاءُ اللّٰهِ وَبَلَغَتْ حُجَّةُ
اللّٰهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ
وصلی اللہ تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد وآلہ وسلم۔ این دعا نوشتہ در گلو بستن
و بر مریض دم کردن و بر آب خواندہ نوشانیدن بطور معمول است و اگر شرارت
آنہا در مکان باشد بر تختۂ پاک نوشتہ در جائے آسیب والہ بیاویزند
بامر اللہ سبحانہ وتعالیٰ آزار آنہا دفع شود۔ و برائے دفع سحر اگر بر کسی سحر و جادو کردہ
باشند در یک پیالہ آب بیارند و از سورہ اعراف آیت فوقع الحق تا رب
موسیٰ وھارون و از سورۂ یونس آیت فلما القوا تا المجرمون و از سورۂ
طٰہٰ آیت انما صنعوا تا حیث اتی بخوانند و بر آب دم کنند و آن آب بر سر وروی
مریض بپاشد ضرر سحر و جادو باطل و زائل شود۔ و برائے دفع نظر بد و چشم زخم بر رشتہ گرہ
زدہ و بر ہر گرہ کلمۃ الاسلام حق والکفر باطل خواندہ بدمد و آتش اندازد دخان آن بمعیون رسانند و برائے دفع زہر مار
خواندن سورۂ فاتحہ ماثور است ہفت بار خواند بر کسے دم کرد و بیمار بحال باشد دم کنند برائے دم گزیدہ ہر جائیکہ درد
رسیدہ باشد ملدوغ را بگوید کہ بالای آن دست بگیرد و عازم التحیات را تا آخر
ہفت بار بخواند و بر موضع الم دم بکند و تیر بر قدری آب دم کند از آن آب سہ جرعہ
بخورد و سہ بار آن عضو را بر زمین بزند و عازم باز بپرسد کہ حالا درد بکدام جائے رسیدہ

است بہر جا کہ رسیدہ باشد باز دست بگیرد و بترتیب سابق عمل بکند و در اثنائے خواندن عازم دست خود بر ہمان عضو از بالا باسفل زود زود گذرانیدہ باشد بیش از تکرار عمل سہ بار درد دفع شود. و برائے گزیدن سگ دیوانہ بر چہل قطعہ نان این آیت بنویسد. انہم یکیدون کیدا واکید کیدا فمہل الکافرین امہلہم رویدا. و ہر روز یک قطعہ ازان معضوض را تا چہل روز بخوراند از ضرر آن نجات یابد۔

فصل در کیفیت مرید کردن و تلقین ذکر

معمول حضرت ایشان این طور بود کہ طالب را پیش روی خود دو زانو می نشاندند و خود ہم دو زانو نشستہ متوجہ او می شدند و اگر چند کس می بودند ہمہ را باہم جمع کردہ پہلو بہ پہلو می نشاندند و بزبانی کہ میدانست سندہی یا افغانی یا فارسی باو مخاطب شدہ می فرمودند قرآن شریف خواندہ یا نہ؟ اگر میگفت آری: خوب! و اگر نہ او را برای خواندن آن تاکید می کردند بعدہ میگفتند و علائے کہ من میخوانم لفظ بلفظ باواز بلند. (چنانچہ شنفتہ شود) در پس من بخوان بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والعاقبۃ للمتقین والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ سیدنا و مولٰنا محمد و آلہ واصحابہ اجمعین. استغفر اللہ. استغفر اللہ. استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ واجدد ایمانی و اسلامی واقول اشہد ان لا الٰہ الا اللہ واشہد ان محمداً عبدہٗ و رسولہ. یا اللہ العالمین و یا خیر الناصرین. آنچہ در عمر خود از گناہان صغیرہ و کبیرہ سراً و علانیۃً کردہ ستم ازان ہمہ توبہ کردم و توبہ کردم و بدرگاہ تو رجوع کردم و در طریقہ عالیہ حضرات خواجگان نقشبندی قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم

بجناب حضرت امام ربانی محبوب سبحانی مجدد الف ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی قدس اللہ تعالیٰ سرہ داخل شدم ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم۔ بعدازاں ارشاد فرمودند کہ بابا تو حالا مرید و داخل طریقہ شدی چند کلمہ نصیحت بتو میگویم آنرا بگوش ہوش بشنوی و بران عمل کنی۔

اول آنکہ بر نماز پنجوقتہ محافظت کنی و با جماعت بخوانی و ہیچ وقت و ہیچ حال قضا نکنی نماز رکن اعظم اسلام است باید کہ دراں قصوری و فتوری نکنید و ہمچنیں روزہ ماہ مبارک رمضان شریف تمام و کمال بدارید و اگر توفیق حج و زکوٰۃ باشد بجا آرید۔

در ہمہ امور متابعت شریعت بکنید آنچہ در شرع شریف جائز و رواست آنرا بکنید و آنچہ در شرع شریف ناجائز و نارواست ازان بالکل پرہیز و اجتناب کنید از صحبت بدان و بدمذہباں خود را دور دارید و صحبت آنہا را سم قاتل دانید دوم آنکہ بعد از مرید شدن ذکر کردن را بر خود لازم گیرید کہ بغیر ذکر کردن مرید شدن بے فائدہ است و بعد از نماز صبح مراقبہ بکنید و طریقہ ذکر و مراقبہ کردن در طریقہ نقشبندیہ این است کہ با طہارت و وضو رو بقبلہ کردہ بنشیں چشمہا پوشیدہ و زبان خود بند کردہ توجہ و خیال ہمگی بقلب خود نمودہ در دل خود اسم مبارک اللہ اللہ اللہ بخوانی و چون آفتاب برآید چہار رکعت نفل اشراق خوانہ بعدازاں بکارہای زمانہ مشغول شوی۔ بعدازان دست در دست مرید نمودہ بعیت می گرفتند و دعائے خیر می نمودند۔ عام طور پر ہمیں قدر اکتفا می نمودند و اگر کسی طالب صادق صاحب استعداد می بود برای آں مناسب حال و استعداد او کلمات نصیحت و ہدایت زیادہ ارشاد می فرمودند و برائے پختہ کردن سبق و کثرت ذکر تاکید می نمودند کہ در ہر حال و ہر مقام چندانکہ توانی شب و روز بذکر مشغول باشی

ہر چند مشق و محنت و کثرت مزاولت نمائی سبق تو زود پختہ خواہد شد و ذکر قلبی جاری خواہد شد و علامت پختہ شدن آنکہ بے تکلف و بے محنت ذکر جاری شود و ہرگاہ انسان بقلب خود متوجہ شود دلِ خود را ذاکر یابد۔

فائدہ:۔ حضرت کلان جد فقیر قدس سرہٗ میفرمودند ہر کرا ذکر قلبی جاری شود ویک لطیفہ قلبی پختہ شود نام او در دفتر اولیاء اللہ تعالیٰ ثبت گردد۔ ولاشک فی ذلک

فائدہ:۔ علامت جاری شدن ذکر مذکور شد دریں ایام یکے از علمائے مدرسین در ریل گاڑی با من ملاقی شد بعد از ملاقات و گفتگو رواجی گفت کہ شما پیراں چہ طور میدانید کہ طالب را ایں سبق پختہ شد و ذکر جاری شد بعد ازاں سبق دیگر لطیفہ میدہید۔ گفتم شما مدرسین چہ طور میدانید کہ شاگرد ایں سبق پختہ کردہ است حالا دیگر سبق دادن باید۔ تبسم فرمود گفتم مزاح نمی کنم واقعی صورت حال و مثال آن بیان میکنم کہ پیش شما مدرسین مقرر است یعنی سبق خوب طور یاد کردن و بے تکلف رواں رواں خواندن و در خواندن آں غلطی نکردن ہمیں طور ہرگاہ سالک را ذکر کردن آسان شد و بے تکلف رواں گردید و چوں بقلب خود متوجہ شود فوراً ذکر جاری شود و از مشغولی بذکر راحت و فرحت یابد میدانیم کہ ایں شخص را سبق پختہ شد و لطیفہ حل گردید۔ قانونِ فطرت است ہر کار کہ انسان اول میکند خواہ خواندن و نوشتن باشد یا خیاطی و نجاری در ابتدا او را تکلیف و مشقت میشود و آں کار برابر و صحیح و مستحسن از دستش نمی شود و چوں ماہر و پختہ گردید آں کار بخوشی و خوبی و خوش اسلوبی از دستش می براید و انس و الفت باں پیدا می گردد و بشوق و رغبت تمام آں کار میکند۔ وقس علیٰ ھذا۔

فائدہ:۔ تقید مراقبہ کردن یعنی بکنجی نشستہ سر بگریباں فرو بردن و چشم پوشیدن برائے مبتدیان است تا توجہ تام بقلب حاصل شود و از دیگر خیالات

مخوشہ یکسوئی وخاطر جمعی محصل گردد والّا بعد از پختہ شدن وملکہ راسخہ حاصل شدن
قید وبند مراقبہ بصورت کذائی ضرورت ندارد ہر جا وبہر صورت کہ باشد ذکر میشود
مثالش آنکہ طالب مبتدی را الستا لوح در دست داده میگوئیکہ خبردار بدیگر
طرف نظر مکن نگاہ خود بر حرفہا بدوز وانگشت بر حروف بدار وزیر وزبر ونقطہا را خیال
کن اما چون پختہ شد وحافظ گردید او را ضرورت این کارہا نیست۔
فائدہ:۔ در قرآن شریف ہر جا کہ حکم بذکر کردن آمده است بقید کثرت وتکثیر
امر فرموده اند مثلاً واذکر واﷲ کثیراً لعلکم تفلحون۔ وقال سبحانہ
وتعالیٰ والذاکرین اﷲ کثیراً والذاکرات وقال تعالیٰ شانہ یا ایہا
الذین اٰمنوا اذکروا اﷲ ذکراً کثیراً وسبحوہ بکرۃً واصیلاً وتعیل
این امر الٰہی وادائی این فریضہ کما حقہ آنقدر کہ علمائے صوفیہ کرده ہستند آنقدر
علمائے ظاہر نکرده اند گو کہ درس وتدریس ہم حکماً داخل ذکر باشد پس ازین
ہمہ آیات ونصوص قرآنیہ اثبات طرق صوفیہ وذکر ومراقبہ میشود حاجت بدیگر
فروع وجزئیات وطلب حجت ودلیل آنہا ندارد لان ما یتوقف علیہ الشیٔ
فلہ حکم ذلک الشیٔ۔

علم طب ومعالجات جسمانی:۔ حضرت ایشان کار طب بطریق کسب و
دکانداری نمیکردند بلکہ بطور خیرات وخاندانی میکردند اکثر ادویہ مثداول طیار کرده
میداشتند وبرای متعلقین واہل وعیال بالنفع دیگر خلائق میدادند۔ از
کتابہائے طب قرابادین اعظم را دوست میداشتند ونسخہ ہائے آں را اکثر
مستعمل میفرمودند این کتاب را سر دستی پیش خود میداشتند وقت حاجت
ازاں نسخہ تجویز کرده میدادند۔
در شفاء الامراض عربی مؤلفہ خود کہ ذکر آن عن قریب کرده شد در نصف اخیر

آن بعضی نسخه ہائے مجربہ و معمولہ خود یا مسموعاً از بعضی مجربین و احباب خود بطریق قرابادین طبیہ نوشتہ اند یا بر حاشیہ قرابادین اعظم نقل کردہ اند درینجا چند نسخہ ہائے مجربہ و معمولہ حضرت ایشان نقل کردہ میشود تا معتقدان و مخلصان را دستور العمل باشد و دیگر مردماں ہم ازان منتفع شوند۔

نسخۂ کحل الجواہر برائے روشنائی چشم و تقویت البصر۔

مروارید ناسفتہ ۴ ماشہ۔ یاقوت رمانی ۵ ماشہ، مشک خالص ۱ ماشہ، سنگ بصری ۲ ماشہ، کف دریا ۱ ماشہ، ممیرہ اصلی ۲ ماشہ، جست کشتہ ۲ ماشہ، سنگ سرمہ اصفہانی یکنیم تولہ در گلاب مقدار یکبار سحق بلیغ نمودہ بہ استعمال آرند و ہمیں در چشم کشیدہ باشند۔ ایں سرمہ را حضرت ایشان ہمیشہ طیار میکردند و خود ہم استعمال می فرمودند تا آخر عمر کہ سن ایشان بہشتاد و ہفت رسیدہ بود۔ نظر ایشاں برقرار بود و ضرورت عینک نداشتند۔

نسخۂ دارو ئی سبز:۔ برائے دیگر امراض چشم کہ روزمرہ معمول خاندان است نافع رمد مزمن و مسکن درد چشم و دافع حکہ اجفان و رمص و چسپیدن اجفان قاطع جالہ و پھولہ قلیل الاجزاء و کثیر المنافع صفت آن جست کشتہ ۱ تولہ۔ سرمہ اعلیٰ ۱ تولہ زنگار اصیل ۴ ماشہ، افیون خالص ۴ ماشہ ہر چہار ادویہ را کوفتہ بیختہ بعدہ دو کھرل یا حمام دستہ سحق بلیغ نمودہ و از حریر بیختہ استعمال نمایند۔

ترکیب استعمال:۔ اگر امراض مذکورہ شدیدہ و قوی باشند در چشم اندکے ذرور نمایند و اگر خفیف باشند وقت خفتن بمیل در چشم کشند۔ ایں دارو قدرے حدت دارد ساعتی سوزش میکند و اطفال را بنالہ و فغان می آرد و بعد ازان تسکین می یابد و تمام شب آرام میکند و اگر حدت آں کم کردن خواہید در شیر زنان یا گلاب حل کردہ دو سہ قطرہ در چشم چکانند یا ہم وزن آن سرمۂ سادہ بیامیزند۔

این ہر دو نسخہ دراصل از حافظ ڈینگاں والہ منقول است

حبِ ایارج:۔ برائے تنقیہ اعضاء الراس از اخلاط ثالثہ مستعمل در تمام امراض دماغی و امراض چشم و گوش و دندان و اوجاع آنہا کہ از نزلہ پیدا شدہ باشند بمنزلہ سیف قاطع است بسیاری مریضان از ڈاکٹران و حکیماں لاعلاج شدہ باین دوا شفایاب شدہ اند۔

صفت آن۔ پوست ہلیلہ زرد۔ بادیان۔ رب السوس۔ مصطگی۔ گلسرخ صبر سقوطری۔ مقل ازرق۔ زعفران ہریک چہار تولہ یا چہار ماشہ۔ ترید موصوف ۶ تولہ یا ۶ ماشہ۔ شحم حنظل ۲۶ تولہ یا ۲۶ ماشہ ادویہ کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب نمایند و مقل در آب گرم حل نمایند و صاف کردہ ادویہ را دران معجون سازند و مقدار نخود حب بستہ لگا بدارند۔

ترکیب استعمال:۔ وقت شام غذائے خفیف خوردہ وقت خفتن پانزدہ گولی تا بیست و پنج گولی در مسکہ گاوی ملفوف کردہ فرو برند و بخسپند در آخر شب عملش شروع خواہد شد و در امعاء مغص و پیچش پیدا خواہد شد دران وقت شوربائے چوزہ مرغ و اگر نباشد در یکپاؤ شیر تازہ قدری مسکہ و شکر انداختہ گرم گرم بنوشند اسہال بفراغت خواہد آورند و مغص ہم دفع خواہد شد و اگر در عمل دیر کند یا در شکم درد پیدا شود علاجش ہمین خوردن شوربائی مرغ و تجریع شیر و روغن است بعد از فراغ اسہال یا شدت مغص شربت اسبغول یا تخم ریحان بنوشند و نان با شوربائے مذکور یا کھچڑی مرغن با جغرات و مربا بخورند۔ دیگر غذا ہرچیز موافق رای حکیم بعمل آرند۔ این نسخہ در اصل از ترکیب خلیفہ احمد خان نظامانی است۔

برائے صرع و ام الصبیان:۔ بیضہ زاغ تازہ بدست آوردہ بنوک

چاقو دراں سوراخ نمودہ تنباکوئے خشک کوفتہ دراں داخل سازند کہ پر شود بعد ازاں
در سایہ خشک کردہ باپوست وجمیع اجزا کوفتہ بشکل نسوار ہر روز دو سہ مرتبہ در بینی بکشد
از سید مظفر علی شاہ دہلوی۔

نسخہ منضج در امراض سینہ مانند سرفہ وذات الجنب وذات الریہ۔

کہ آں را در عرف عام نمونیا گویند۔ صفت آن۔ گل بنفشہ، گاؤزبان
زوفا، عناب، سپستان ہر یک دو تولہ۔ اصل السوس۔ بہیدانہ، بادیان ہر یک
یک تولہ واگر تپ ہم باشد گل نیلوفر وعنب الثعلب ہم دو تولہ بیفزایند
ازیں ہمہ چہار وزن کردہ یک حصہ در یک آثار آب بجوشانند وصاف کردہ
با شکر یا بغیر آن ہر روز سہ مرتبہ صبح وشام ووقت خفتن شیر گرم استعمال نمایند
وجرعہ جرعہ مثل چای بنوشند وروز دیگر نیز جدید کناللٹ استعمال نمایند۔
واگر ربو وضیق النفس بیار باشد درین منضج انجیر ولایتی ۳ دانہ وتخم کتان یعنی السی
۳ ماشہ ہم ضم نمایند والافلا۔ در ۱۳۳۶ھ کہ وبائی انفلوئنزا یعنی نزلہ وبائیہ
در سندھ واقع شدہ بود حضرت ایشان برلئے حفظ ما تقدم تمام متعلقین را
بدست خود فصد گرفتند بعد ازان در یک دیگ کلاں ہمیں منضج را جوشانیدہ
تمام عیال واطفال خورد وکلان را یک یک پیالہ ازان میدادند بفضلہ تعالیٰ
شانہ ہمہ سلامت ماندند وکسی از متعلقین ضائع نشد۔

سفوف برای سل ودق ونفث الدم منقول از حضرت ضیا احمد طیر واللہ

صفت آن۔ گل ارمنی، کہربا، دم الاخوین، طباشیر، الائچی، مروارید، ست گلو
سرمہ سیاہ، مغز تخم بادرنگ، مغز تخم ونگہ، مغز تخم کدو، مغز تخم خربزہ، مغز تخم تربوزہ
تخم کاہو، تخم خرفہ ہر یک یک تولہ۔ گل سرخ۔ رب السوس، صمغ عربی۔ کتیرا کشیر
زہر مہرہ گل نیلوفر ہر یک ۷ ماشہ افیون ۱ ماشہ کافور ۳ ماشہ سنگجراحت ۱ تولہ زعفران ۳ ماشہ

مقری ۲ تولہ، خشخاش ۱ تولہ، بیخ مرجان ۱ تولہ جملہ ادویہ کوفتہ بیختہ یکتولہ صبح و یکتولہ شام ہمراہ لبن الاتان یا شیر بز از پنجتولہ تا یک پا ر سفوف سازند۔ و از گوشت و روغن پرہیز نمایند۔

نسخہ حب سرفہ کہ معمول است از قرابادین اعظم :۔

صفت آن :۔ صمغ عربی۔ کتیرا۔ نشاستہ۔ اصل سوس ہر یک ۶ ماشہ افیون ۴ ماشہ، خشخاش سفید ۱۴ ماشہ، مغز بہیدانہ ۱۰ ماشہ، زعفران ۲ ماشہ۔ مغز بادام دہ عدد۔ بلعاب بہیدانہ بقدر نخود حب سازند و یک حب در دہان دارد۔ فقیر گوید اگر رب سوس ۶ ماشہ ہم درین نسخہ اضافہ نمایند بہتر باشد۔

تفہیم :۔ ہر حب کہ برای سرفہ باشد باید کہ در دہان داشتہ اندک لعاب آن فرو برند و یکدم بلع نہ نمایند۔

نسخہ حب شنگرف :۔ برائے بیخ و زحیر و اسہال مزمن مجرب و سریع الاثر و اکثر مستعمل و طیار کردہ موجود میداشتند۔

صفت آن :۔ تج ۳ ماشہ۔ جعفر ۳ ماشہ۔ کنی مر ۳ ماشہ، کندر ۳ ماشہ شنگرف رومی ۱۱ ماشہ، زعفران ۳ ماشہ، سہاگہ بریان ۳ ماشہ، افیم یک تولہ تمام ادویہ باریک کوفتہ بیختہ و سحق بلیغ نمودہ بقدر ماش حب بندند و یک یک حب بعد از یکپاس بدہند و اگر مرض خفیف باشد یک حب صبح یک حب شام کافی است و اطفال را بقدر عمر نصف حب یا ثلث یا ربع آن میدادند۔

تفہیم :۔ اگر زحیر کاذب و سدی باشد اول اخراج سدہ و تنقیہ امعا بجلاب ارنڈی وغیرہ نمودہ بعد ازان این دوا استعمال کردن باید

نسخہ مسہل و بے غائلہ

ہر کس در ہر وقت بخطر استعمال تواند کرد مخرج اخلاط فاسدہ و دافع امراض قدیمہ

وجدیدہ است.

ترکیب آن۔ حب السلاطین یعنی جمالگوٹہ ہر قدر کہ خواہند از پوست بیرونی مغز آن کشیدہ دانہ ہائے کہ سیاہ شدہ باشند دور کنند باقی را در پوٹلی بستہ در شیر گاوی بجوشانند بعد ازان کشیدہ کہ در روغن گاوی ترشی بجوشانند بعد ازان شق نمودہ زبانہ یعنی پردہ سفید کہ درمیان دانہ ہامی باشد کشیدہ بکوبند و قدر چہارم حصہ آن صمغ عربی یا کتیرا کوفتہ بیختہ بیامیزند و بآب لیموں یا بغیر آن مقدار نخود حب ہا سازند طفل را یک حب تا دو حب و کلان را تا چہار و پنج حب وقت صبح ناشتا بآب فرو برند و بعد از عمل کھچڑی برنج با جغرات یا شیر بامریا تناول فرمایند و اگر و عمل تاخیر کنند روغن گاوی بنوشند و اگر زیادہ عمل کنند جغرات یا خرفہ اسبغول بدہند۔

نسخہ برائے طحال مجرب۔ صفت آن۔ عصارہ لیموں ۶۰ تولہ سرکہ انگوری ۳۰ تولہ نوشادر ۶ ماشہ، شورہ قلمی ۶ ماشہ، سہاگہ ۶ ماشہ، نمک سنگ ۶ ماشہ ہمہ ادویہ کوفتہ در عصارہ لیموں و سرکہ بیامیزد و در شیشہ انداختہ ہفت عدد خرمہرہ صادق یعنی سفید سلامت دران بیندازد و سر شیشہ محکم بستہ در آفتاب معلق نماید و ہر روز دو سہ مرتبہ شیشہ را حرکت دادہ باشد ہر گاہ خرمہرہ گداختہ شد بعد ازاں دو دانہ انجیر ریزہ ریزہ کردہ در پیالہ چینی خورد وقت شب دو سہ تولہ ازیں تیزاب انداختہ بدارد صبح انجیر کشیدہ بخورد و تیزاب کہ در پیالہ باقی باشد، بالائیش بنوشد تا چہل روز پرہیز از شیر و روغن و گوشت چرب و نمک بکند بجائے نمک سرکہ یا لیموں استعمال نماید اگر درینکمش سنگ خارا باشد گداختہ شود۔

نسخہ برائے بواسیر خونی و بادی و دفع موکہ ہا۔ صفت آن۔ پوست بلیلہ زرد

پوست بلیلہ، بلیلہ سیاہ۔ مغز نموری، مغز بکائن، مغز چاکسو ہر یک پنج تولہ، رسول ۱۰ تولہ۔

ترکیب استعمال :- رسول را در آب افشردہ برگ کاسنی یا ترب یا گندنا ہر چہ بدست آید حل کردہ از جامہ بفیشرند و ساعتی بگذارند تا دردِ آن تہ نشین شود و رسول مصفی گردد بعدہ دیگر ادویہ کوفتہ بیختہ بیامیزند و مقدار کنار دشتی حبوب سازند روزانہ وقت صبح دہ حب در جغرات یا مسکہ در حلق انداختہ فرو برند پرہیز از اشیاء غلیظہ و گرم و مرچ سرخ وغیرہ باید کرد و کم از کم تا سہ ماہ باید خورد و اگر ہمین حب در ظرف سفالی بآب حل کردہ بعد از استنجا بر موکہ با طلا نمایند مسہ ہا ضائع شوند

نسخہ برائے اوجاع مفاصل و درد کمر و دیگر اعضاء صفت آن۔ چوب چینی گلابی ۶ تولہ۔ سورنجان سفید ۳ تولہ تخم صربہ ۲ تولہ مالکنگنی ۲ تولہ داتورہ سیاہ ۲ تولہ ایڈن پوٹاس ۱ تولہ شکر سفید ۱ تولہ جملہ ادویہ کوفتہ بیختہ ۶ ماشہ وقت صبح و ۶ ماشہ وقت شام بآب سفوف نمایند پرہیز از ترشی و بادی اشیاء غلیظہ۔

تفہیم :- داتورہ سیاہ یعنی حب النیل غیر جوز ماثل یعنی دہاتورہ دیوانہ است وایڈن پوٹاس دوای انگریزی است کہ از دواخانہ ہائے انگریزی و یونانی عموماً بدست می آید۔

کشتہ ابرک برائے جمیع اقسام تپہائے حارہ و تپ محرقہ مجرب

ابرک سفید پنج تولہ در آب ترب مقدار سہ ساعت سائیدہ بعدہ غلولہ کردہ در ظرف سفالی گل حکمت کردہ در دہ آثار پاچک دشتی آتش بدہد بعدہ برآوردہ باز با پنج تولہ کافور دفعہ دوم در آب ترب سہ ساعت سحق کنند باز بطرح مذکور آتش دادہ برارد مقدار خوراک یک ماشہ فجر یک ماشہ نیم روز یک ماشہ وقت مغرب ہمراہ عرقیات واشربہ مناسبہ بدقہ سازد۔ از بیاض حکیم غلام احمد دکہنی۔

مرہم برائے ناصور و قروح خبیثہ و دفع داد و جرب و حکہ:۔

صفت آن:۔ آملہ سار گجراتی ۲ تولہ، پارہ ۱ تولہ، توتیہ ۳ ماشہ، کافور ۳ ماشہ سہاگہ ۲ ماشہ روغن گاوی پنج تولہ۔ ترکیب۔ آملہ سار و پارہ را باہم سحق کردہ کجلی نمایند و دیگر ادویہ کوفتہ بیختہ در روغن گاوی در ظرف آہنی تا چہار پاس سحق بلیغ نمایند و در ولی انداختہ نگاہدارند و وقت حاجت بر موضع ماؤف طلا رنمایند و اگر جراحت فاسد باشد بآب نیم شستہ بر پارچہ بستہ کنند۔

معجون چوب چینی مقوی باہ و مقوی بدن بہ نسخہ معمولہ حضرت ایشان

چوب چینی گلابی چہل تولہ، مغز بادام مقشر، مغز پستہ، مغز نارجیل، مغز حبۃ الخضرا، مغز فندق، مغز گردگان کنجد سفید مصطگی، خشخاش سفید ہر یکے دو تولہ تخم گزر، تخم پیاز، تخم شلغم، تخم اسپست، تخم گندنا، تخم اوٹنگن ہر یک یک نیم تولہ، خصیۃ الثعلب ۴ تولہ، بہمن سرخ، بہمن سفید، شقاقل مصری، لسان العصافیر (اندر جو) خولنجان پنیر مایہ شتر اعرابی ہر یک دو تولہ مشک ۲ ماشہ، زعفران ۲ ماشہ عسل ۱۲۰ تولہ۔ تمام ادویہ کوفتہ بیختہ در عسل مقوم و مصفی معجون سازند خوراک یک نیم تولہ صبح و یکنیم تولہ شام با شیر تازہ پرہیز از بادی و ترشی۔

ترکیب کشتہ فولاد مولد خون و مقوی جگر:۔

ترکیب:۔ فولاد از تیغ جوہر دار سوہان کردہ ہموزن شش تیل گندھک یعنی روغن آملہ سار در ظرف چینی بر آن ریختہ در آفتاب بدارند و ہر روز سہ بار حرکت دادہ باشند کہ او منحل و خاک خواہد شد بعد از آن خشک کردہ از جامہ حریر بیختہ بدارند و قدر یک رتی یا دو رتی در مسکہ تا ہفت روز یا دوازدہ روز بخورند پرہیز از ترشی و بادی منقول از حضرت شیرین جان آغا مرحوم۔ فقیر گوید اگر این کشتہ را با معجون مذکور الصدر بخورند در فوائد و منافع ابلغ و اقوی گردد۔

باب سوم در اخلاقِ حسنہ و عاداتِ جمیلہ و شمائلِ شریفہ و سجایای مرضیہ حضرتِ ایشان

مردمان اکثر درپی خوارق عادات می گردند و کارہائے کہ خلافِ فطرت باشند مرغوب دارند و آنرا معیار ولایت و کرامت دانند۔ مگر اے عزیز مدارِ ولایت و کرامت بر استقامتِ احوال و متابعت سنت است نہ بر کشفِ قبور و علم مغیبات و وخرق عادات۔ علمائے راسخین و اولیائے کاملین مکاشفاتِ صوری و خوارق عادات را در خود نقص و عیب می پندارند نہ شرف و کمال اگر از کسے احیاناً بے اختیار پیدا میشود در وقتِ دیگر ازاں مستغفر و پشیمان می شوند و فرمودہ اند عقوبۃ الانبیاء حبس الوحی و عقوبۃ الاولیاء اظہار الکرامات و عقوبۃ المومنین التقصیر فی الطاعات۔ شیخ عبداللہ انصاری می گوید اگر بر آب روی خسی باشی و اگر بر ہوا پری مگسی باشی دل بدست آر کہ کسی باشی۔ حضرت امام ربانی تحریر فرمودہ اند کہ خوارق نہ از ارکان ولایت است و نہ از شرائط آن بخلاف معجزہ نبی کہ از شرائط مقام دعوت است لیکن ظہورِ خوارق از اولیاء اللہ تعالیٰ شائع است تخلف کم کند اما کثرتِ ظہورِ خوارق بر افضلیت دلالت ندارد و تفاضل در اینجا باعتبار درجاتِ قرب الٰہی جل شانہ است۔ تواند بود کہ از ولی اقرب ظہور خوارق اقل باشد واز ابعد اکثر خوارق کہ از بعضے اولیاء اللہ این امت بظہور آمدہ از اصحاب کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم عشر عشیر آں نیامدہ با آنکہ افضل اولیاء بمرتبہ ادنای صحابی نرسد۔ نظر بر ظہور خوارق از کوتہ نظری است و دلیل است بر قصورِ استعداد۔

و نیز در مکتوب ۲۹۳ از دفتر اول می نویسند کہ اے برادر بشنو خوارق عادات بر دو نوع است۔ نوع اول علوم و معارف الٰہی است جل شانہ کہ بذات و

صفات و افعال واجب جل و علا تعلق دارد۔ و نوع ثانی کشف صور مخلوقات است و اخبار از مغیبات کہ بعالم تعلق دارد۔ نوع اول مخصوص باہل حق و ارباب معرفت است و نوع ثانی شامل محق و مبطل۔ زیراکہ اہل استدراج را نیز نوع ثانی حاصل است نوع اول نزد حق تعالیٰ شرافت و اعتبار دارد کہ باؤلیائے خود مخصوص ساختہ است۔ و اعداد را دران شرکت نداده۔ و نوع ثانی نزد عوام خلائق معتبر است و در انظار ایشان معزز و محترم۔ خوارق نزد ایشان منحصر نوع ثانی و کرامات بزعم ایں محجوبان مخصوص بکشف صور مخلوقات و اخبار از مغیبات است۔ زہی بیخردان علمی کہ باحوال مخلوقات حاضر و غائب تعلق دارد کدام شرافت و کدام کرامت در وی حاصل است۔ بلکہ ایں علم شایان آن است کہ بجہل مبدل گردد تا نسیان از مخلوقات و احوال ایشاں حاصل آید۔ انتہیٰ۔

پس ای عزیز من ہم عاشق عادات ہستم نہ طالب خرق عادات بر زمین رفتن و بر خاک خفتن نزد من بہتر است از بالائی ہوا پریدن و بر آسمانہا رفتن۔ لہذا ازین گونہ حکایات و روایات کہ از بعضی مریدین و مخلصین شنیدہ بشوند اغماض و پہلوتہی می نمایم و بر ذکر اوصاف جمیلہ و عادات حسنہ و اخلاق کریمہ حضرت ایشاں و آں صفاتی کہ نزد اکابر معتبر و در کتاب و سنت محمود و در مقامات اولیا معدود است اکتفا می نمایم چون صبر و شکر و تسلیم و توکل و رضا بقضا و حلم و عفو و رحم و کرم و انکسار و تواضع و شفقت و حسن معاشرت با احباب و اصحاب و تحمل جفای خلق و خوش خلقی و خدمت خلق اللہ و ہمدردی غربا و ضعفا و مساکین و تائید دین و ملت و ترویج شریعت و حمایت مذہب و اعتقاد اہل سنت و جماعت و بنائے مدارس و تعمیر مساجد و اشاعت علوم و مخالفت اعدا دین و نفرت از کفار و مشرکین و رفع اعلام اسلام کہ حضرت حق سبحانہ و

وتعالیٰ وجودِ مسعودِ ایشان را ازیں صفاتِ کاملہ واخلاقِ حسنہ بہرۂ کامل وحظی وافر داده بود نمونہ از خرواری و دانہ از انباری بخدمت یاران و دوستداران عرضداشتہ میشود ؎ دامانِ نگہ تنگ وگلِ حُسنِ تو بسیار
گلچینِ تو از تنگیٔ داماں گلہ دارد۔

مثالِ فضائل وکمالاتِ حضرتِ ایشان قول شاہ ولی اللہ دہلوی است، کہ درصفت امیرالمومنین عمر بن الخطاب نوشتہ اند۔

سینۂ فاروقِ اعظم را بمنزلۂ خانہ تصور کن کہ دربہائے مختلف دارد۔ در ہر درے صاحب کمالی نشستہ، ودریک در مثلاً سکندر ذوالقرنین باآنہمہ سلیقۂ ملک گیری وجہاں ستانی وجمع جیوش وبرہم زدنِ اعداء معور دردیگر نوشیروانی باآنہمہ رفق ولین ورعیت پروری ودادگستری "اگرچہ ذکرِ نوشیرواں درجنب فضائلِ حضرتِ فاروق سوءادب است" ودر درِ دیگر امام ابوحنیفہ وامام مالکے باآں ہمہ قیام بعلم فتویٰ واحکام۔ ودر درِ دیگر مرشدی مثل سیدی عبدالقادر جیلانی یا خواجہ بہاءالدین۔ ودر درِ دیگر محدثی بروزنِ ابوہریرہ وابن عمرودر درِ دیگر حکیمی مانند جلال الدین رومی یا شیخ فریدالدین عطار ومردماں گرداگرد این خانہ ایستادہ اند و ہر محتاجی حاجتِ خود را از صاحبِ فن درخواست می نماید وکامیاب میگردد۔ انتہیٰ۔ بلے ؎ لَیْسَ عَلَی اللہِ بِمُسْتَنْکِرٍ
اَنْ یَّجْمَعَ الْعَالَمَ فِیْ وَاحِدٍ

یعنی از قدرتِ بالغہ حق سبحانہ وتعالیٰ این کار بدیع وبعید نیست کہ صفاتِ متفرقہ عالم را در فرد واحد یکجا جمع گرداند۔ وبندۂ را از بندگانِ خود بالطافِ عظیمہ وکمالاتِ فخیمہ سرافراز گرداند۔

؎ شاہان چہ عجب گر بنوازند گدا را۔

شیخ صاحب حکیم حاجی عبدالواحد بالائی نقل میکند دران سال که بحج رفتیم در مکہ مکرمہ از سیٹھ عمر پوفری پرسان کردیم درینجا از ہر ملک و دیار مردمان برگزیده و بزرگوار می آیند اگر شمارا کسی موصوف بصفات کاملہ معلوم باشد مارا نشان بدہید تا از خدمت او استفادہ نمایم وفیض وفائدہ بگیریم گفت آری اینچنین شخصی کہ دل شما میخواہد و قابل مشیخت و دستگیری است مرا معلوم است مگر آن در سندھ در ملک شماہست ما تعجب کردہ پرسیدیم کہ آن کدام شخص ہست گفت آن حضرت محمد حسن جان ابن خواجہ عبدالرحمن است ۔

تعمیر مساجد وبنائی مدارس

حضرت ایشاں ہر جا کہ اقامت میکردند اول درانجا بندوبست بنای مسجد میکردند بحکم ومن بنی للہ مسجداً ولو کمفحص قطاۃ بنی اللہ لہ بیتاً فی الجنۃ برائے خود در جنت جای بیساختند، فی الحال آنچہ بعلم فقیر می آید ہفت مسجد سر نو بخرج وکوشش خود تعمیر کردہ حضرت ایشان است وآنچہ دیگر مساجد بطریق اعانت وخیرات مدد دادہ اند درینجا ذکر آن کردہ نمی شود ۔

(۱) اول در تُرشت "سامارہ" در مکان بوبلہ دران زمان کہ بر زمین زدعی در حیات حضرت کلاں نظرداری وسرپرستی میکردند مسجدی تعمیر کردند کہ الحال حضرت عموی صاحب برال جای سر نو مسجد پختہ تعمیر کردہ اند ۔

(۲) در مکان پیرو تعلقہ کپرہ کہ تا حال قائم است وتاریخ تعمیر آن خود گفتہ بر خشت کاشی بر روی مسجد نصب کردہ اند ودر منظومات حضرت ایشان ذکر آن کردہ شد

(۳) در مقبرہ حضرت مرحوم واقعہ گنج جبل مسجد پختہ مع دو حجرہ منفصلہ ۔

(۴) چہارم در ٹنڈہ سائینداد دو مرتبہ مسجد ساختہ اند مسجد اول کہ از خشت خام بود ۔

وخورد بود آنرا ہدم کردہ باضافہ برآمدہ وتوسیع مسجد از خشت پختہ بطول ۳۵ فوٹ و عرض ۲۵ فوٹ بسقف آہنی وخشت ہائے کانسی مرتبہ ثانی طیار کردند۔ کہ تاحال موجود است۔

(۵) درکوشہ کلی ملک شاہو بعد از واقعہ زلزلہ مسجد ویران شد آں را از نو تعمیر کردند۔

(۶) درکوہ کوشہ جانب شرقی بفاصلہ پنج شش کروہ کہ یک چشمہ آب خریدہ بودند مسجد واوطاق تعمیر کردند وارادۂ اوشان بود کہ دراں کوہ دور از مردمان اوقات بجمعیت وفراغ خاطر گذرانیدہ شود۔

(۷) در شکارپور محلہ ہزاری دروازہ قریب مکان موروثی خود سرائے شکارپور والا بجائے مسجد کہنہ مسجد نو دو طبقہ طیار کردند کہ تاحال موجود است۔

اجرائے مدارس وترویج علوم دین

اسکولہا وتعلیم جدید را حضرت ایشان دوست نمی داشتند بلکہ آنرا برائے امور مذہبی وشعائر اسلامی مضر می دانستند۔ فضائل ومزایائی علم وتعلیم کہ در قرآن مجید واحادیث شریف وارد شدہ است خاص برائے علوم دینی واسلامی ہست نہ برائے تعلیم انگریزی وفنون دنیاوی این غلط خیال است وگمراہ کن طریقہ کہ لیڈران قوم برائے فریفتن مسلمانان در تقاریر خود تعلیم مروجہ اسکولہا را برائے زنان ومردان فرض میگویند وفضائل آن بیان میکنند۔ تحقیق این مسئلہ اکابر علمائے ہندوستان چنانچہ مولنا اشرف علی صاحب ومولوی احمد رضا خان صاحب در رسائل وفتاوی خود خوب بطور مفصل ومدلل فرمودہ اند۔

حضرت ایشان مکتب ہائے خانگی ومدرسہ ہای اسلامی را ہر جاکہ باشند بہر وجہ تائید میکردند واعانت می نمودند ترویج علوم دینیہ وخواندن کتابہای اسلامیہ ونصاب

ماہنامہ

تعلیم متقدمین را پسند می کردند مثلاً در سنده آن وقت که مولوی عثمان بنبره در ملک
ناره بر جائے خود مدرسۂ اسلامیہ جاری نمود۔ حضرت ایشان برائے ترقی و امدادِ آن
بمریدان و مخلصان گرد نواحی چون رئیس غلام محمد خاں بهورگڑی و دیگر زمینداران
از جنس غلہ و نقدی سالیانہ چندہ مقرر کردند و از خود ہم حصہ و سالیانہ رقم دادنی
کردند چنانچہ در دفتر مدرسہ نبرہ والہ کتاب جمع و واصل و دستخط حضرتِ ایشان تا
حال موجود است از حسنِ خدمت و نیک نیتیٔ مولوی صاحب مذکور مدرسہ خوب ترقی
کرد و بسیاری از مخلوق تهر و ناره از چشمہ علوم و فیوضِ آن بهره یاب گردیدند۔ مگر بعد
از وفات مولوی صاحب مدرسہ متزلزل گردید و تا حال بسرپرستی پسرش مولوی
عبدالحی صاحب برائے نام جاری است۔

دیگر مدرسہ آباد والہ۔ آباد قریہ ایست جانب جنوبی شہر لاڑکانہ بمسافت دو سہ کروہ
زمینداران آن قریہ قوم اُڑ مریدانِ حضرت ایشان ہستند ازان جملہ وڈیرہ حاجی غلام قادر
خان شخصی مخیر و نیک اعتقاد محب الفقراء و خادم العلماء برائے تعمیر مدرسہ و مسجد مکان و قدری
زمین زرعی وقف نمود و دیگر زمینداران ہم سالیانہ چندہ و مدد برائے اجرای کارِ خیر دادند پس
حضرتِ ایشان بسرپرستی خود باقاعدہ و انتظام مدرسہ جاری کردند و دو سہ مولوی صاحبان
برائے تعلیم علوم دینی مقرر کردند و این فقیر را برای نگرانی کاروبار و وصولی چندہ و تنظیم
قواعد و امتحانِ سالیانہ و ششماہی مامور فرمودند پنج شش سال مدرسہ خوب طور
جاری بود تا که رغبت زمینداران بتعلیم کتابہای اسکولی پیدا شد و ماسٹران برائے تعلیم
اطفال و بنات مقرر کردند قدر و منزلت مولوی صاحبان کم شد گرانٹ برائے ماسٹران
مقرر شد و زمینداران از چندہ دادن و وعدہ دغانی کردن پہلو تہی نمودند پس بانیان را این
طرزِ تعلیم پسند نیامد و دست از سرپرستی آن باز کشیدیم الحال مولوی حمید اللہ صاحب
فرزند حاجی غلام قادر خان در انجا بسعی و کوشش خود چند نفر شاگردان را تعلیم علوم دینی

وخورد بود آنرا ہدم کرده باضافه برآمده وتوسیع مسجد از خشت پخته بطول ۳۵ فوٹ و عرض ۲۵ فوٹ بسقف آہنی وخشت ہائے کانسی مرتبہ ثانی طیار کردند۔ کہ تاحال موجود است۔

(۵) درکوٹہ گلی ملک شاہ بعد از واقعہ زلزلہ مسجد ویران شد آں را سر نو تعمیر کردند۔

(۶) درکوه کوٹہ جانب شرقی بفاصلہ پنج شش کروه کہ یک چشمہ آب خریده بودند مسجد واو طاق تعمیر کردند وارادۂ اوشان بود کہ دراں کوه دور از مردمان اوقات بجمعیت وفراغ خاطر گذرانیده شود۔

(۷) درشکارپور محلہ ہزاری دروازه قریب مکان موروثی خود سرائے شکارپور والد ہر جائے مسجد کہنہ مسجد نو دو طبقہ طیار کردند کہ تاحال موجود است۔

اجرائے مدارس وترویج علوم دین

اسکولہا و تعلیم جدید را حضرت ایشان دوست نمی داشتند بلکہ آنرا برائے امور مذہبی وشعائر اسلامی مضری دانستند۔ فضائل ومزایائی علم وتعلیم کہ در قرآن مجید واحادیث شریفہ وارد شده است خاص برائے علوم دینی واسلامی ہست نہ برائے تعلیم انگریزی وفنون دنیاوی این غلط خیال است وگمراہ کن طریقہ کہ لیڈران قوم برائے فریفتن مسلمانان در تقاریر خود تعلیم مروجہ اسکولہا را برائے زنان ومردان فرض میگویند وفضائل آن بیان میکنند۔ تحقیق این مسئلہ اکابر علمائے ہندوستان چنانچہ مولٰنا اشرف علی صاحب ومولوی احمد رضا خان صاحب در رسائل وفتاوی خود خوب طور مفصل ومدلل فرموده اند۔

حضرت ایشان مکتب ہائے خانگی ومدرسہ ہای اسلامی ہر جا کہ باشند ہر وجہ تائید میکردند واعانت می نمودند ترویج علوم دینیہ وخواندن کتابہای اسلامیہ ونصاب

بنائے مدارس

غیر مترقبہ دانستہ دامنگیر حضرت ایشان گردیدند چنانچہ گفتہ اند ؎

مور مسکین ہوسی داشت کہ در کعبہ رسد ۔ دست در پائے کبوتر زد و ناگاہ رسید

تقریباً بیست نفر طیار شدند و درین جماعت ہرگونہ اشخاص از برنا و پیر و امیر و فقیر مختلف الاحوال و مختلف الطبائع والآرا جمع شدند خیر از کراچی بذریعہ بابور بحری تمام قافلہ بتاریخ ۲۳ شہر شعبان بطرف بصرہ روان شد و از بصرہ تبدیل جہاز نمودہ در جہاز آب شیرین بخیر و خوبی بہ بغداد شریف رسیدیم ۔ اتفاقاً دران سال جنگ عظیم مابین جرمن و دیگر دول اوروپا برپا شد و در بغداد خبر رسید کہ دولت ترکیہ با جرمن اتفاق کردہ اعلان جنگ با انگریزان و اتحاد ثلاثہ کردہ است بطرف مصر و شام فوج کشی شروع شدہ و حکومت ترکیہ تمام عرابہ ہا و موٹر لاریہا برائے نقل و حرکت بقبضۂ خود گرفتہ است بطرف موصل و شام کسی را سواری میسر نخواہد شد ازین واقعہ تمام رفیقان حیران و پریشان شدند ناچار صلاح بران مقرر شد کہ از بغداد شریف واپس براہ بحر بہ بمبئی رفتہ شود و از بمبئی بطریق معہود بجدہ رفتہ شود ہمہ رفیقان ٹکٹہائے جہاز از بغداد تا بمبئی معرفت قونصل انگریزی ہفت ہشت صد دادہ خریدند و در جہاز بحری روانہ شدند چون جہاز شبانگاہ قریب بندر بصرہ رسید و بجلی ہائے بندر نمودار شدند جہاز دورتر ایستادہ شد و کارپردازان ظاہر کردند کہ جہاز خراب شدہ است شما ہمہ مسافران در کشتی ہا سوار شدہ بہ بصرہ بروید بعد از دو سہ روز ہرگاہ جہاز طیار شد شما را برداشتہ خواہیم برد ۔ مسافران ہمہ مجبوراً پایاں شدہ بہ بصرہ رفتند ۔ و دیگر روز معلوم شد کہ جہاز شباشب گریختہ رفت این ہمہ دروغ بافی برائی فریب بازی ساختہ بودند ۔ حقیقت این است کہ از جہۃ وقوع حرب راہ آمد و رفت بین الفریقین منقطع شدہ است جہاز انگریزان بعد ازین در حدود ترکیہ داخل نخواہد شد تمام جماعت سرگردان و پریشان در قۃ العمارہ بندر بصرہ دہ دوازدہ روز تنہائی

انتظار و روزهای عمر گذرانیدند بیشتر کشتہائے بمبئی هم بے فائده ضائع شدند بایں طرف شدند بآن طرف آخر ازین و آن معلوم شد که یک راه رفتن می شود از بصره بکویت جهاز می روند و از آنجا از راه خشکی بمکه شریف رفته می توانید الحاصل از بصره روانه شده بکویت آمدیم (کویت بضم کاف و فتح واو نام بلده ایست بر ساحل سمندر تقریباً دو صد میل از بصره که والی آن شیخ مبارک ابن الصباح رئیس خود مختار تابع دولت ترکیا است) تقریباً بیست روز در کویت توقف افتاد هر روز درباره رفتن بسفر عظیم یا واپس رفتن بملک خود بحث و مشورت تمامی شد اکثر یاران را نظر بصعوبت راه و شدائد سفر از گرمی موسم و گرمی ملک عربستان و سواری شتران و خطره دزدان و قطع الطریق و فقدان آب و مسافت دور و دراز نه راه و منزلگاه نه آبادی و بلدان همت ریخته و حواس باخته شدند و واپس رفتن و التوائی سفر کردن خواستند مگر حضرت ایشان همه را دم دلاسه داده همت افزائی میکردند و فرمودند که بے نیل مرام واپس بخانه ها رفتن و نا امید شدن کار مردان نیست چونکه همه بنیت حج از خانه ها برآمده ایم تحمل مشقات کرده قدم پیشتر برداشتن باید نه واپس رفتن. شعر

در بیابان گر بشوق کعبه خواهی زد قدم | سرزنشها گر کند خار مغیلان غم مخور

ایضاً

غرض از عشق تو ام چاشنی درد و غم است | ورنه زیر فلک اسباب تنعم چه کم است.

واگر شما بالکل رفتن نمی توانید شما را رخصت است من همراه قافله روان میشوم هرچه بادا باد ما کشتی در آب انداختیم پس یاران هم رفاقت گذاشتن مناسب ندانسته وهمه توکل کرده برائے رفتن تیار شدند پس برائے دفع صعوبات مذکوره در عالم اسباب تدابیر و حیله هائے مناسب بعمل آوردند چنانچه برائے ضعیفان و بیماران کجاوه ها از نجاران طیار کنانید دو کس بر یک شتر در کجاوه ها بنشینند و بر سر آنها برائے سایه سایبان

ساختند و برای آب مشکہای کلان خریدند سرِ ہر یک نفر یک مشک آب برداشتند
چراکہ قافلہ بعد از سہ روز یا چہار روز بر سرِ آب میرسید برائے نوشیدن و خوردن آب
و برائے غسل و وضو تیمم می شد سامان زائد از قسم صندوق چہ ہا وغیرہ بعض کسان فروختند و
بعضی بخشش داوند و از خوف قطاع الطریق جامہ ہای نفیس و رنگارنگی را در میان
لحافہا و بالشہا پنہان کردند و حسب مشورۂ قافلہ سالار شیخ صدا لباس سندھی تبدیل
کردہ بطرز بدویان جامہ پوشیدیم و حضرت ایشان خرچ سفر کہ ہمراہ خود برداشتہ بودند
بر رفیقان تفریق نمودہ ہر یک را بہیت گنی در کمر بستند تا اگر یکے را آفتی پیش آید دیگری
سلامت ماند علاوہ بران یک بندوق رائفل کہ در شہر کویت بغیر لیسن عام طور فروختہ
میشد لبسی یا چہل روپیہ کہ امروز بہ پنجصد ہم اینطور بندوق نمیرسد خرید نمودہ دو کس را
از رفیقان خود برائے پاسبانی مقرر کردند تا شبہا بر سرِ اسباب و سامانِ خود پہرہ داری
کردہ باشند مطلب کہ بتاریخ ۲۹ شہر شوال از کویت بر آمدہ صحراہائے لق و دق بیقاوی
بے آب و آبادی طے کردہ بتاریخ ہفتم ماہ ذی حجہ تمام قافلہ بخیر و سلامتی وارد ام القریٰ
مکہ مکرمہ گردید۔ از تمام جماعت یک کس ہم ضائع نشد و از تمام اسباب یک چیز ہم
گم نشد حتیٰ کہ دو کسان مکرانی پاپیادہ بے زاد و راحلہ از کویت ہمراہ این قافلہ روان شدند
آنہا ہم دوش بدوش دیگران رسیدند باوجودیکہ نظر باین شدائد و خطرات رسیدن
این قافلہ نازپروردگان و پیران بمنزلِ مقصود خیلے دشواری نمود۔ یاد دارم در کویت
روزی من و مرحوم مولوی نظر محمد بیرونِ مسجد نشستہ وضو میکردیم یکدو کسی عربان
بدوی آمدہ بر سرِ ما ایستادند و دربارۂ ایان باہم گفتگو و تبادلۂ خیالات نمودند یکے بگمان
میگوید ھٰذہ دلک الحجاج الھنود یروحون الی المکۃ دیگرے میگوید واللہ
یموتون کلھم بخیال اینہا کہ اینان عربی نمیدانند مرا سخن ایشان ناگوار آمد گفتم لا بیش
یا شیخ لا یشیٔ نموت خجل شدہ گفت السفر تعب علی الجمال مو یا ما فش

گفتم کمان نحن نرکب فی بلادنا علی الجمال و نسافر ما علیه شیٔ گفت لا لا دست بالا کردہ اشارہ نمود گفت هذہ جمال یمشی کذا کذا و جمالکم یمشی کذا یعنی شترہائے شما مہری و رہوار ہستند و این شترہا بے مہار و ناہموار میروند..

حالات این سفر بسیار عجیب ہستند و حضرت ایشان در سفرنامۂ خود مفصل نوشتہ اند دریجا فقط مشتی نمونہ از خرواری نوشتہ شد باقی حالات سفر حجاز و شام شریف و بیت المقدس درانجا مطالعہ نمایند کہ قابلِ دید و شنید است. از باعث حدوثِ جنگ عظیم خلافِ معمول و طریقِ معہود مشقات و تکلیفات درپیش آمدند مگر آفرین باد برایں ہمت مردانہ او کہ ہمہ را برداشت نمودند و نازآن ہمہ نازک مزاجان و بار تمام رفیقان برخود برداشتہ از راہ پورٹ سعید بہ بمبئی و از بمبئی بملکِ خود رسیدند

قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ و بشر الصابرین الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون	صبر و سکون و تسلیم و رضا بقضا

اُولٰئک علیهم صلوات من ربهم ورحمة واولئک هم المهتدون

صبر را خدای تعالیٰ جل و علا شانہ زیادہ از ہفتاد بار در قرآن مجید ذکر فرمودہ است کہ تفصیل آں در محل خود مذکور است. صبر یا بر تلفِ مال است یا بر فوتِ عیال یا بر آلامِ جسمانی۔ دریجا یک واقعہ زلزلہ کوئٹہ کہ دران ہر سہ قسم آفات ناگہانی و مصیبت ہائے شدیدہ بر حضرتِ ایشان در یک روز دیک ساعت واقع شدہ از طریقِ تمثیل ذکر کردہ میشود۔

حضرتِ ایشان در ۱۳۵۴ھ سنہ و صد و پنجاہ و چہار زر ایام گرمی سبب دستور معہود با عیال و اطفال کراچی والہ از شدہ بطرفِ کوئٹہ تشریف فرما شدند تاریخ ہم صفر

زلزلہ کوئٹہ

از زلزلہ کوئٹہ بیست و ...

سنه مذکور واقعه هائله زلزله شدیده در کوئٹه و گرد و نواحی آن تا قلات بلوچستان واقع شد
که نمونه قیامت صغری بود تمام عالم علاقه کوئٹه بلوچستان زیر و بالا شد خصوصاً در
شهر کوئٹه تمام عمارات سر بفلک بریکدیگر افتاده زمین دوز شدند و همه انسانان و حیوانان
زیر سنگها و خشتها و تودهائے خاک مدفون شد واحدی از متنفسین ازان صدمه جانکاه
و دلگداز خلاصی نیافت ۔ الا ماشاء الله تعالیٰ ۔

حضرت ایشان بر جائے خود در قریه ملک شابو قیام داشتند و بعد از عشاء هر کس
بخواب راحت رفت که ناگاه وقت نیم شب این واقعه هائله و حادثه فاجعه واقع گردید
دو فرزند صغیر یکی خورد شیرخواره دیگی پنج ساله و سه دختر و یک اهلیه و یک خواهر اهلیه و یک
خادمه ازخریده و یک بچه خادمه و یک خادم اوطاق بیرونی و یک مهمان بلوچ جمعاً
یازده نفر خورد و کلان از افتادن مکانات بر سر آنها زیر تودهائے خاک هلاک شدند و همه
زیر انبارهای خشت و آهن و ملبه سقف مدفون شدند ۔ حضرت ایشان که حسب تقدیر
بحرکت زلزله بیدار شده قبل از افتادن مکان سر سلامت بر آوردند و پئی خبرگیری و تفقد
احوال عیال و اطفال شدند دیدند که همه زیر مکانات منهدمه آمده اند احدی سلامت
نمانده ۔ خیال باید کرد کسی را یک فرزند دلبند ناگهان و بے گمان می میرد چه قدر سراسیمه
و حواس باخته می شود مگر آفرین باد بر همت و ثبات و قدم استقلال این مرد عالی همت
و فرشته خصلت که جگر او پاره پاره نشد و حواس او خطا نشد و پائی ثبات او لغزش
نکرد تن تنها دران حال که هر کس بمصیبت خود گرفتار است و از هر خانه آواز داویلا و
وامصیبتاه می آید بهمراهی و معاونت دو سه نفران همسایگان مردگان خود را یکے بعد
دیگری از خاک کشیده بیرون می آرند و لاشه هائے مستورات بدست خود نه بدست
اجانب و اغیار بر آورده قطار قطار نهادند و یک عورت مرده شوئی را پیدا کرده
همه را غسل می دهند و همه را کفن می پوشانند و برای آنها قبرستان علیحده متصل

سرائے خود طیار می کنند و ہر ہمہ را در قبر ہای خود جدا جدا دفن می کنند الا بچہ شیر خوارہ مسمی عبداللطیف کہ با مادر خود شب ہم بر چارپائی یکجا خوابیدہ بود در قبر ہم او را در آغوش مادر یکجا خوابانیدند۔

درینجا دو سخن قابلِ گذارش است یکی آنکہ حضرت ایشان میفرمودند کہ لاشہ ہائے تمام اموات صحیح و سالم برآمدند ہمچنانکہ بر بستر ہائے خود بخواب استراحت خفتہ بودند بخواب عدم رفتند عجب است کہ از افتادن خشت ہائے سقف و آہن ہائے ثقیلہ بدن کسی خون آلودہ یا سر کسی شکستہ نبود۔ دوم آنکہ آفرین باد بر ہمت و اخلاص و ہمسائگی مردمان شاہ بولکی کہ دریں مصیبتِ عظمیٰ و عموم بلوئی مردگانِ خود را گذاشتہ اول با حضرتِ ایشان معاونت و ہمراہی نمودہ خدمت کشیدن لاشہا و تکفین و تدفین اموات حضرت ایشان بجا آوردند۔ این ہم از کرامت و برکتِ حضرتِ ایشان بود کہ امواتِ عزیزۂ شان را گور و کفن نصیب شد و ہمہ را با عزت و حرمت سپردِ خاک کردند ورنہ دران ہنگامۂ قیامت آسا و طامۃ الکبریٰ کجا گور و کفن کجا رشتہ و سوزن کجا بازار و دکان کجا اثاث البیت و ساز و سامان چندین ہا را گور و کفن نصیب نشد بسیاری را نام و نشان پیدا نشد۔ بسیاری از لاشہ ہائے انسان و حیوان و ہندو و مسلمان متعفن شدہ بر آوردند کہ ہر ہمہ را مردمان سرکاری گاسلیٹ انداختہ بآتش سوختند۔ میفرمودند کہ قدرت الٰہی جل شانہٗ وقتِ رفتن کوئٹہ این دفعہ از شکارپور چند طاقہ صحن سفید برائے جامہ ہائے عیال و اطفال خریدہ ہمراہ یک پیتی بر داشتہ بودیم وقت کاویدن تودہ ہا برائے تلاش کفنہا اول ہمان صندوق برآمد کہ در آن این طاقہ ہا بر داشتہ بودیم و بکار کفن عیال و اطفال آوردیم ؎

اب آیا یاد اے آرام جان اس ناتوانی میں
کفن دینا تجھے بھولے تھے ہم اسباب شادی میں